

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Bakalářská diplomová práce

**ŽENSKÁ EMANCIPACE OČIMA KAROLINY
SVĚTLÉ**

Markéta Musialková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

Olomouc 2023

Čestné prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Ženská emancipace očima Karoliny Světlé“ vypracovala samostatně, za pomoci pramenů a odborné literatury, jež jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

V Olomouci dne 11. května 2023

Markéta Musialková

Poděkování

Velice bych chtěla poděkovat paní doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, za čas, který mi věnovala během konzultací, za cenné rady, ochotu a vstřícnost.

V neposlední řadě děkuji také své rodině, partnerovi a blízkým za podporu při psaní mé bakalářské práce a při celém mém studiu.

OBSAH

ÚVOD	5
1. NASTÍNĚNÍ ŽENSKÉ OTÁZKY	11
2. KAROLINA SVĚTLÁ.....	15
3. EMANCIPACE OČIMA SVĚTLÉ	19
3.1 Žena v roli matky, vychovatelky a učitelky	21
3.2 Žena a svět literatury.....	25
3.3 Vztah muže a ženy.....	32
3.4 Zdraví žen.....	40
ZÁVĚR	46
PŘEHLED VYUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	48
Prameny.....	48
Literatura	49
RESUMÉ.....	51

ÚVOD

Ústředním tématem mé bakalářské práce je emancipace žen očima Karoliny Světlé. Toto téma jsem si vybrala z důvodu zájmu o problematiku žen 19. století, které je význačné svou změnou v postavení ženy ve společnosti. Tyto změny začínají zlehka – na základě industrializace již žena není potřeba jen při péči o děti, ale musí zastávat funkci novou – pracovní sílu a později také sílu intelektuální. Ženám již nestačí pouhá snášenlivost ze strany mužů, ale volají po větších právech, možnostech seberealizace a volby.¹ Touha po rovnosti pohlaví se probouzí zejména v době osvícenství, tedy spolu s otázkou rovnosti před zákonem. Se snahou vyřešit tuto společenskou otázku se vyskytují otázky další, a to například ta, zda je žena dostatečně schopná a zda se vyrovná mužů.²

Emancipace žen je téma dosti obšírné, a tudíž není v možnostech této bakalářské práce celé téma obsáhnout. Kdybychom pohlédli na emancipační dění na území českém, narazili bychom na jména jako Teréza Nováková, Sofie Podlipská a v neposlední řadě také Karolína Světlá. Tyto ženy působily především v literárním prostoru, v němž vysoce bouřily snahy o ženská hnutí či vznikaly spolky, jež jsou s touto problematikou velmi úzce spjaty.

Karolína Světlá je jednou z velmi aktivních žen, které se zasloužily o změnu v myšlení společnosti a zapříčinily se o mentální posun kupředu. Je známá svými literárními počiny, jež tvořily především romány a povídky. Neméně známá je pro svou spolkovou činnost a snahu o zlepšení ženského vzdělávání.

Ve své práci však nehodlám provádět rozbor postav či žánrových tendencí u Světlé, ale budu pracovat s dalším typem textů, které tato autorka psala, a to s texty, jimiž mířila na ženskou otázku a probouzela emancipační tendence a myšlení u žen napříč věkem či postavením. Jde o statě, jež vycházely především časopisecky.

Tyto texty mi budou prostředkem k osvětlení myšlenek, které Světlá svými tezemi zprostředkovávala a co jimi říkala. Sdělení těchto úvahových článků se budu snažit dokládat pomocí odborné literatury. Mou hlavní otázkou bude, jakým způsobem Karolína Světlá smýšlela o úrovni postavení žen ve společnosti a také, co svými texty

¹ BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 28-29.

² LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 450.

sdělovala – její myšlenky, názory, hodnoty a sdělení, jež v mnoha ženách vzbudily feministické citění.

Při zpracovávání pramenů jsem postupovala následujícím způsobem. Po mém rozhodnutí zasvětit tuto práci úvahovým textům Karoliny Světlé jsem se nejprve seznámila s edicí pramenů, kde Josef Špičák zpracoval autorčiny texty. Tato edice nese název *Z literárního soukromí I. Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*³ a byla vydána v Praze roku 1959. Během načítání těchto textů jsem se rozhodla tuto práci směřovat k textům, které Světlá napsala v 60. letech 19. století. Skrze tyto texty jsem nabývala pocitu, že šlo o období, kdy se autorka velmi aktivně snažila prosazovat změny v pojetí ženské otázky.

Na základě již výše zmíněné edice pramenů jsem se zaměřila na autorčinu činnost v periodiku *Květy*. Pročítala jsem její tvorbu v tomto periodiku od 60. let a dospěla jsem k tomu, že Světlá byla skutečně v úvahách v oněch 60. letech aktivní a v letech následujících svou tvorbu zaměřovala spíše na literaturu krásnou, což se promítalo skrze její povídkovou a románovou tvorbu, která v *Květech* vycházela na pokračování. Pro svou práci jsem si vybrala dva úvahové články, jež mi budou sloužit jako primární prameny. Těmito texty jsou *Listy ženám o ženách*⁴ a *O vychování ženy*⁵. Tyto texty jsem si vybrala hned z několika důvodů. Oba články jsou velmi komplexní a postihují velké množství témat, které lze analyzovat. Zároveň pocházejí ze stejného roku a tematicky se doplňují. V těchto textech nebudu hledat rozpory, nýbrž se budu snažit vyzdvihnout společné rysy, které se v nich vyskytují.

Listy ženám o ženách vycházely na pokračování. Jde o soubor textů, který měl na šest částí a vycházel v *Květech* roku 1867. Tyto úvahové statě budou představovat jeden z pramenů, který budu analyzovat. Zde Světlá poukazuje na vzájemnou kritiku obou pohlaví. Kritizuje tyto spory a zdůrazňuje absurditu názorů obou skupin. Vybízí ke změně a kritizuje lhostejnost žen k vývoji v zemi – k politice, kultuře a k vědě. Snaží se osvětlit negativní dopady pasivity žen a oponuje českým ženám tím, že

³ ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí I. Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*. Praha 1959.

⁴ SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách I*. *Květy*, 2, 1867, č. 5, s. 58-59; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II*. *Květy*, 2, 1867, č. 7, s. 81-82; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách III*. *Květy*, 2, 1867, č. 8, s. 96; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV*. *Květy*, 2, 1867, č. 9, s. 106-107; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V*. *Květy*, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

⁵ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. *Květy*, 2, 1867, č. 6, s. 47-50; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II*. *Květy*, 2, 1867, č. 7, s. 55-58; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. *Květy*, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

poukazuje na množství zahraničních žen, které jednají a nechtějí být jen pasivními divačkami. Zároveň akcentuje důležitost literatury.

Dalším textem je úvahový článek *O vychování ženy*, který vycházel časopisecky na tři části v *Květech* roku 1867, přičemž tato část bude zároveň jedním z pramenů, který budu analyzovat v rámci své bakalářské práce. Zde se Světlá pozastavuje nad předurčeností žen a nad vidinou sňatku, dětí a poklidného života ženy, která pečuje o domácnost. Zároveň přichází s myšlenkou, co by se stalo, kdyby tomu tak nebylo a kdyby žena neplnila tuto funkci, již jí udává její pohlaví. Dále se zabývá problémem, co s ženami, které oplývají darem nějakého nadání či talentu, ale z toho důvodu, že se narodily jako ženy, nemohou toto nadání rozvíjet a prosadit se v něm.

Posledním textem tvořící seznam pramenů, se kterými budu pracovat, je článek *Několik slov o významu literatury*,⁶ který vyšel roku 1889 v *Kalendáři paní a dívek českých na rok 1889*. Vyšel rovněž jako součást edice pramenů *Z literárního soukromí I Vzpomínky – Paměti – Literární dokumenty*.⁷ Tento text je jediným, který nepochází z 60. let 19. století. Tento pramen jsem zvolila, protože jsem v procesu načítání článků a při snaze o analýzu autorčiných myšlenek dospěla k názoru, že skrze tento text lze představit názorový vývoj Světlé v oblasti ženy a literatury.

Svou analýzu tezí Světlé budu zakládat na odborných publikacích historiček a historiků, kteří se zabírají ženskou otázkou a kteří nabízejí oporu ve výkladu a analýze postavení ženy ve společnosti v historickém kontextu. Budu se konkrétně opírat o publikace Pavly Horské, Marie Bahenské a zejména Mileny Lenderové, které mi umožní větší náhled do problematiky ženského hnutí.

K problematice emancipace žen existuje několik publikací, ale jak se píše v předmluvě knihy⁸ Mileny Lenderové, Boženy Kopiczkové, Jany Burešové a Eduarda Maura: „*Nechceme si namlouvat, že byl základní výzkum „dějin žen“ v českých zemích dovršen.*“⁹ Literatura k této problematice povětšinou míří k vývoji postavení ženy ve

⁶ SVĚTLÁ, Karolina: *Několik slov o významu literatury*. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1889*, 2, 1889, s. 18-21.

⁷ SVĚTLÁ, Karolina: *Několik slov o významu literatury*. In: ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí I. Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*, s. 449-454.

⁸ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

⁹ Tamtéž, s. 5.

společnosti¹⁰ či na spolkovou činnost.¹¹ Největší přínos k této problematice přisuzuji Mileně Lenderové, která se věnuje celkovému životu ženy a postihuje všechny fáze jejího života.¹²

Milena Lenderová je historičkou, jejíž publikace jsou přínosné v problematice ženské otázky a které pomáhají pochopit dobu, ve které Karolina Světlá žila. V užším kontextu budu pracovat s monografií *K hříchu i k modlitbě*,¹³ která poskytuje výklad života ženy od narození až po smrt. V tomto výkladu nechybí kapitoly věnované emancipačním tendencím a fungování spolků. Zároveň se zde můžeme seznámit s dalšími rysy v životě ženy, které nejsou tolik známé a které pomohou pochopit dobu na základě její každodennosti. Konkrétně se budu zabírat otázkou ženského zdraví, ženou v literárním světě či problematikou ovdovělých a neprovdaných žen. Publikací, na nichž se Milena Lenderová podílela, budu využívat více. Jednou z nich je *Z dějin české každodennosti – Život v 19. století*,¹⁴ na které se podílela Milena Lenderová, Tomáš Jiránek a Marie Macková. Tato publikace je vystavěna podobným způsobem jako monografie *K hříchu i k modlitbě*, ale nepostihuje pouze životní každodennost ženy, nýbrž se zaměřuje na ženy i muže. Je zde komplexně zpracován život člověka žijícího v 19. století se vším, co k němu náleželo.

Stejným způsobem budu pracovat také s knihou *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*,¹⁵ na níž se podílela Milena Lenderová, Božena Kopiczková, Jana Burešová a Eduard Maur. Tato publikace mi bude pomoci při snaze pochopit vývoj ženské otázky. Pracovat zde budu kupříkladu s vývojem ženské tělovýchovy a sportu.

Při bádání nad touto problematikou je možné nalézt velké množství prací, ať už bakalářských, magisterských diplomových či disertačních. Dovolím si tyto texty

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 5.

¹¹ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.

¹² LENDEROVÁ, Milena, *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*. Praha 2007; LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999; LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha 2009; LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

¹³ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha 1999.

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2017.

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

rozdělit do dvou skupin. Prvním okruhem prací jsou ty, které se zabývají Karolinou Světlou jakožto autorkou či poukazují na emancipační tendence skrze její krásnou literaturu. Tento okruh prací je poměrně častý, zmínit může kupříkladu: *Genderové role a stereotypy ve Vesnickém románu Karoliny Světlé*¹⁶ od Anny Bělohoubkové, *Dobová recepce díla Karoliny Světlé*¹⁷ Diany Urbanové, *Srovnání ženských postav v díle Karoliny Světlé a Terezy Novákové*¹⁸ od Michaely Sojkové či práce *Typologie ženských postav v románovém díle Karoliny Světlé – Vesnický román*¹⁹ od Michaely Žouželkové. V literárních pracích je častým způsobem postupu snaha osvětlit příčiny vzniku postav, prostředí, formu jazyka atd.

Druhý tematický okruh prací spatřuji ve snaze vyobrazit literátky nejen jako autorky krásné literatury, ale také jako ženy, které svými texty mohly v dalších ženách probouzet snahu dojít ke změně. Opět zmíním několik prací: první z nich propojuje předchozí téma s tématem emancipačních tendencí autorek – *Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Tereza Nováková: ženská problematika v próze a veřejné činnosti českých spisovatelek*²⁰ autorky Lindy Lidmilové, dále můžeme vyzdvihnout práci *Emancipační ideje českých spisovatelek 19. století (Světlá, Krásnohorská, Nováková)*²¹ od Pavlíny Brůjové.

Výše zmíněné práce jsou poměrně ojedinělým případem. Pociťuji absenci práce, která by osvětlila, jakým způsobem přemýšlela Karolina Světlá, a to nejen v kontextu vzdělání a výchovy. Pokusím se osvětlit, jakým způsobem svými texty, které nepatřily ke krásné literatuře, Světlá reflektovala problémy žen, jaké byly její hlavní myšlenky a okruhy, které považovala za společenský problém. V práci se nehodlám věnovat spolkové činnosti Světlé, ale spíše každodenním problémům, jež nacházela v předem dané roli ženy. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro analýzu textů, které nemají charakter krásné literatury, ale jsou odrazem doby a smýšlení o jevech, jež jsou o 150 let později brány jako samozřejmost. Budou mě zajímat okruhy

¹⁶ BĚLOHOUBKOVÁ, Anna: *Genderové role a stereotypy ve Vesnickém románu Karoliny Světlé*. Brno 2020.

¹⁷ URBANOVÁ, Diana: *Dobová recepce díla Karoliny Světlé*. Olomouc 2019.

¹⁸ SOJKOVÁ, Michaela: *Srovnání ženských postav v díle Karoliny Světlé a Terezy Novákové*. Brno 2012.

¹⁹ ŽOUŽELKOVÁ, Michaela: *Typologie ženských postav v románovém díle Karoliny Světlé – Vesnický román*. Hradec Králové 2010.

²⁰ LIDMILOVÁ, Linda: *Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Tereza Nováková: ženská problematika v próze a veřejné činnosti českých spisovatelek*. Plzeň 2010.

²¹ BRŮJOVÁ, Pavlína: *Emancipační ideje českých spisovatelek 19. století (Světlá, Krásnohorská, Nováková)*. Plzeň 2012.

jejího zájmu, které však nejsou obecně tolik známy a nebývají příliš ve spojitosti s autorkou akcentovány.

1. NASTÍNĚNÍ ŽENSKÉ OTÁZKY

Jak již bylo zmíněno v úvodu, ženská otázka – její průběh a vývoj v historickém kontextu není tématem, které můžeme považovat za probádané. Cílem této práce není postihnout dějiny ženské otázky, ale vzhledem k tématu této práce, tedy k emancipačním tendencím skrze texty Karoliny Světlé, je nasnadě představit alespoň stručný přehled vývoje feminizmu.

Označením český feminizmus míříme především ke geografickému vyměření českých zemí, nikoli k většinovému etniku. Když hovoříme o feminizmu, hovoříme jak o ženách, tak i o mužích, o jejich pohledech na ženy jako takové a zároveň o vzájemných vztazích, které se formují během 19. a 20. století.²²

Kdybychom měli zasadit teze Karoliny Světlé do základního rámce vývoje feminizmu, nazvali bychom konec šedesátých let 19. století, ve kterém tyto teze vznikaly, jako první vlnu feminizmu. Ta bývá vymezována v časovém rámci mezi lety 1860 až do meziválečného období.²³ Avšak konkretizovat počátek feminizmu či dokonce určit přesné datum je téměř nemožné. Nemůžeme na pojem feminizmus pohlížet jako na něco, co má přesně dané ohraničení. Nehovoříme o události, ale o vývoji, který přichází postupně a který se vyvíjí různými způsoby, a to s ohledem na společenskou vrstvu, místo bydliště či rodinné zázemí. Zároveň dodnes vidíme, že emancipace není procesem ukončeným, ale stále živým.

Obecně stanovené východisko pro počátek emancipace žen v českých zemích je revoluční rok 1848, který svými změnami vytvořil základ pro budoucí formování ženské otázky. Začalo docházet k proměně společnosti, kterou ovlivnilo především zrušení poddanství v září 1848. Právě v těchto 40. letech, kdy dochází k rozvoji kulturního a společenského života, hledáme první zárodky ženské činnosti na veřejnosti. Můžeme zde namátkou zmínit založení klubu Slovanek či působení žen v Kajetánském divadle, a to již od 30. let.²⁴

Vzdělávání dívek a žen v průběhu 30. a 40. let je spojeno se jménem Magdalény Dobromily Rettigové, která pořádala kurzy pro dívky. Náplní těchto kurzů byly ruční práce, vaření, výlety s kulturním programem a v neposlední řadě také výlety

²² BAHENSKÁ, Marie – HECKZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 11.

²³ Tamtéž, s. 17.

²⁴ Tamtéž, s. 22-23.

do přírody. Rettigová však nepředstavovala feministku v pravém slova smyslu. Bylo pro ni důležité, aby ženy měly větší rozhled, ale pouze proto, aby bylo v možnostech takovéto ženy lépe vychovávat děti. Rettigová projevovala snahu vychovávat k vlastenectví skrze tzv. domácí ctnosti. Šlo o přípravu dívky pro budoucí roli matky a hospodyně. Klade však důraz na snahu o kulturní rozhled a výchovu k vlastenectví. Rettigová představila pro budoucí léta uznávaný model vlastenky, která je skvělá v péči o rodinu a velmi dobře vaří. K tomu se však přidal ideál výchovy dětí skrze lásku k české řeči a ke kulturnímu rozhledu.²⁵

Za první období ženské emancipace považujeme období mezi 60. a 90. lety 19. století. Hovoříme tedy o politickém uvolnění a zakládání ženských spolků. Koncem tohoto prvního období rozumíme 90. léta, která jsou obdobím, kdy dochází k proměně české společnosti a formují se změny politické, kulturní, ale také společenské. Uvažování o ženě a jejím společenském zařazení jde s těmito změnami ruku v ruce. Toto období považujeme za velmi bouřlivé, protože vzbuzuje pohrdavé myšlenky a názory vůči ženám a emancipaci. Ženské hnutí sílí, a to vzbuzuje strach a nenávisť ze strany mužů, ale také ze strany ženské, kdy ne každá žena je příznivkyní změn a novot. Zcela nové možnosti přichází s otevřením vysokých škol ženám.²⁶

Zaměříme-li se na měšťanský proud ženského hnutí, tak ve druhé polovině 19. století budou dominovat tyto otázky v uvedeném pořadí – rodina a domácnost, mateřství, vlastenectví a vzdělání. Argumenty pro emancipaci žen bylo sepětí ženského hnutí s národním a propojení ženské otázky se soudobými sociálními problémy. Povinnosti ženy v domácnosti byla hlavní myšlenkou většiny diskusí a polemik o tom, jakou má žena úlohu v rodině a ve společnosti. Můžeme však říci, že obraz ženy coby hospodyně a paní domu nebyl od doby Magdaleny Dobromily Rettigové nikdy zásadně zpochybněn. Začalo se však hovořit o množství času, které se daným činnostem věnovalo. Dále se také začalo rozlišovat ocenění těchto činností. Hovořit můžeme o ocenění hmotném – financích, ale také o ohodnocení duchovním – uznání důležitosti a náročnosti ženské práce v domácnosti zejména ze strany mužů.²⁷

²⁵ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 16.

²⁶ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 27.

²⁷ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 9-10.

Do 60. let 19. století byl respektován fakt, že pole působnosti ženy se nachází v prostředí domova a rodiny. S nástupem spolkové činnosti se žena začínala věnovat prospěšným činnostem a sebevzdělávání.²⁸ Do popředí se dostávala žena, ale pouze v mezích prací a činností jí předem stanovených a daných vlivem jejího pohlaví. Začínalo docházet k zakládání dívčích vzdělávacích spolků, které však byly buďto nižšího stupně, nebo se striktně zabíraly odbornými pracemi určenými ženám. Zároveň se ženy aktivně podílely na organizaci sociálních a podpůrných akcí. Tyto aktivity netvořily ve společnosti negativní názory, protože byly stále v mezích prací přisuzovaných ženám. Skrze tyto činnosti ženy měly možnost bojovat proti kritice za jejich údajnou zbytečnost. Přitom tyto činnosti jsou jasným důkazem opaku, protože i když muži disponovali se všemi penězi, byly to právě ženy, které byly vyhledávány pro tuto práci.²⁹ Součástí společenského života žen se stalo pěstování tzv. ženského poslání. Toto poslání lze klasifikovat jako dobročinnou pomoc. Nejvíce ji můžeme pozorovat u rodin, které se řadily ke společenským elitám, například u rodin Palackých a Riegrových. Tyto rodiny chápaly společenskou solidaritu a pomoc jako potřebu základní a přirozenou pro život.³⁰

Nové pole působnosti se otevřelo také pro ženy ze středních vrstev a aristokracie. Ty se začaly podílet na bazarech, dobročinných sbírkách, dětských slavnostech, přičemž působily také v nemocnicích, sirotčincích a chudinských čtvrtích. Žena působila solidárně a aktivně, a to bez nejmenší kritiky, protože role, do které byla stavěna, přesně korespondovala s rolí matky a manželky.³¹

Druhá polovina 19. století je rovněž úzce spjata s propojením mateřství a vlastenectví. Přelom 70. a 80. let zaznamenal také zvyšující se počet žen neprovdaných či ovdovělých v rodinách. Vzdělání se začíná ukazovat jako možnost řešení těchto problémů. Významnou otázkou se stala výchova a vzdělávání dívek. Docházelo ke zlepšování této problematiky – lepší nabídky škol a kvalita výuky. Právě ve vývoji výuky vidíme velký posun kupředu. Od domácí výuky, jež byla zaměřená výhradně

²⁸ BAHENSKÁ, Marie – HECKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 11.

²⁹ BAHENSKÁ, Marie – HECKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 23.

³⁰ Tamtéž, s. 24.

³¹ Tamtéž.

na potřeby ženy coby manželky a matky, až k odborným školám, které byly zakládány zejména od 80. let.³²

Další období začíná 90. léty 19. století a končí společně s první světovou válkou, když vlivem hrozných dopadů velké války dochází ke změně společnosti a k jakési iluzi rovnoprávnosti, které přichází se vznikem republiky a vydáním ústavy. Docházelo k růstu žen pracujících, ženy začaly vstupovat do politiky. Do širokého podvědomí se začala dostávat ženská otázka, která otevírala zcela nové perspektivy.³³

³² BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 12-13.

³³ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 27-28.

2. KAROLINA SVĚTLÁ

Karolina Světlá je literátkou, která se během svého života zajímala o ženskou otázku a tyto své zájmy promítala do svých prací, a to jak do krásné literatury, tak také do statí, které vycházely časopisecky a snažily se postihnout šedá místa v ženské tematice. Stala se jednou z hlavních představitelk, které jsou spjaty s ženským hnutím 70. let 19. století. Na Boženu Němcovou zde kromě Světlé navazuje také Marie Riegrová-Palacká, Teréza Nováková a Eliška Krásnohorská.³⁴

Světlou sice považujeme za představitelku ženské problematiky následující po Boženě Němcové, ale přístup těchto dvou autorek je zcela jiný. Zatímco Němcová pohlíží na ženu z utopického pohledu tzv. mateřské oběti, Světlá tento dramatický rys vynechává a vidí v ženské otázce velký sociální problém.³⁵ Právě zde vidíme, že východiska těchto dvou žen a přístup kupříkladu k rodině byl zcela odlišný.³⁶

Karolina Světlá žila mezi lety 1830-1899 a za její nejproduktivnější období v ženské otázce pokládáme období od 60. do 70. let. Do paměti je zapsána díky svým literárním počínům, které často obsahují prvky svébytnosti ženy. Světlá po tragické události – smrti jejího prvorozeného dítěte – přilnula k literární tvorbě a zasvětila jí svůj život.³⁷

Osobností, která je velmi silně spjata s formováním ženského vzdělávání po boku Světlé, je Vojtěch Náprstek. Ten se v roce 1858 vrátil do Prahy z exilu v USA, ve kterém se ocitl na základě své revoluční aktivity ve Vídni roku 1848. Díky tomuto setkání Světlé s Náprstkem došlo k přímé konfrontaci mezi emancipací českou a americkou, přičemž americká emancipace byla v té době tou nejpokročilejší. Do té doby byla česká společnost orientována spíše na Berlín, Lipsko či Vídeň.³⁸

Okruh dam kolem Světlé se začínal rozšiřovat a musel být přesunut na větší místo než u Světlé doma, a to do pražského pivovaru – domácnosti Náprstkových. Pro

³⁴ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 104.

³⁵ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*, s. 94-95.

³⁶ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s.101.

³⁷ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*, s. 95.

³⁸ Tamtéž.

scházející se skupinu žen se ustálil název *Americký klub dam*. Zde se řešila charitativní činnost či vzdělávání formou přednášek či knihovny.³⁹

Karolina Světlá, vlastním jménem Johana Rottová, po sňatku s Petrem Mužákem Mužáková, se narodila 24. února 1830 do staropražské obchodnické rodiny. Otec měl český původ a matka česko-německý.⁴⁰

Světlá vyrostla v prostředí, které bylo velmi bipolární co do otázky víry a národního citění. Ze strany matky na Světlou působil vliv upřímných katolíků, kteří se na svátek svatého Václava sjížděli do Prahy. Oproti tomu rodina otce Světlé se hlásila jen naoko ke katolické víře, ale byli vyznavači mistra Jana Husa. Do Prahy také přicházeli, avšak pouze na svátek sv. Jana, kdy ovšem tvrdili, že Jan Nepomucký je uznáván a uctíván záměrně a že byl svatořečen se záměrem, aby zastínil pravého mistra, kterým byl dle jejich názoru Jan Hus. Světlá však od dětství tíhla spíše k otcově rodině a jejich neobvyklé názory ji fascinovaly.⁴¹

Prostředí rodiny ze strany matky Světlé představovalo také výsměch vůči národnímu citění, kdy byly předkládány názory, že se český národ pro svou vrozenou neschopnost nemůže nikdy povznést na stejnou úroveň jako mají další národy a má vším právem ustupovat německému národu.⁴²

Otázka rovnosti muže a ženy se ve Světlé probouzela od dětství, protože u babičky a dědečka ze strany matky pozorovala rozdíl a vzájemném nepochopení. Babička byla dle vzpomínek Světlé prostou ženou, jež celý život obstarávala praktické věci, a dědeček byl vzdělaným mužem, který si přál moci sdílet vědomosti a intelektuální záležitosti se svou ženou. Tímto způsobem se alespoň snažil obohacovat jejich dceru – matku Světlé, kterou její otec zasvěcoval do umění i přes nesouhlas své ženy.⁴³

Na formování Světlé měl velkou roli její otec. Měl v sobě touhu po vzdělání, kterého se mu nedostalo. Věřil v budoucí pokrok a odmítal vzpomínání na „staré dobré časy“. Národní citění u svých dcer probudil skrze četné procházky Prahou, které v Karolině Světlé a Sofii Podlipské probudily národní citění a vztah k domácí půdě.

³⁹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*, s. 95-96.

⁴⁰ ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí Karolíny Světlé* in: *Z literárního soukromí II. Korespondence*, s. 705.

⁴¹ Tamtéž, s. 706.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 707.

Otci se podařilo ve své dceři vzbudit národní citění skrze osudy a těžký život řemeslníků či opovrhovaných služek.⁴⁴ Všechny tyto rodinné predispozice pomohly Světlé při jejích pracích, kterými přibližovala lidské problémy a snažila se o zlepšení životních podmínek, zejména pro ženy.

Pro Světlou byl bezpochyby velmi důležitý také vztah s jejími mladšími sourozenci – se sestrou Sofií Podlipskou a s bratrem Jindřichem. Obzvláště důležitý byl vztah mezi sestrami.⁴⁵ Pro Světlou sestra znamenala nejbližší přítelkyni, se kterou měla možnost sdílet literární ambice. Vzájemně se podporovaly a ve tvůrčích krizích, jež sdílely, se zajímaly o názor té druhé, který byl vždy důležitý. Nešlo pouze o sestru, ke které měla blízký vztah, protože po smrti své jediné dcery Boženky přilnula k dětem své sestry.⁴⁶ Nelze však hovořit o naprostém splynutí dvou stejných povah sester, nýbrž o rozdílných bytostech, které si tyto rozdíly uvědomovaly a viděly v tom pozitiva, ze kterých mohou čerpat.⁴⁷ Ani u Karoliny Světlé a její sestry Sofie Podlipské se vztah neobešel bez pomyslných stínů, jež prostupovaly jejich vztahem. Hovořit můžeme o profesním nedocenění tvorby Sofie Podlipské v porovnání se slavnější sestrou či o soupeření o přízeň matky.⁴⁸

Světlá byla jako dítě velmi zasněná a citlivá a velmi brzy se u ní začaly projevovat tvůrčí schopnosti a nadání. Začala se pokoušet o první literární počiny, přičemž se tyto snahy nesetkaly s podporou rodiny. Po prozrazení těchto jejích soukromých *almanachů* došlo k tomu, že Světlá byla na radu svého učitele vzata ze školního ústavu a musela být dále vychovávána pouze k domácím pracím. Došlo k tomu z toho důvodu, že literární talent u žen byl považován za hanbu a neštěstí. I přes snahy rodiny si však Světlá cestu k literatuře našla, a to skrze knihy, k nimž měla přístup. Zaujala ji literatura německých klasiků a romantiků, ale také revoluční literatura let čtyřicátých.⁴⁹

⁴⁴ ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí Karoliny Světlé*. In: *Z literárního soukromí II. Korespondence*, s. 707.

⁴⁵ KOHOUTOVÁ, Jitka: *Býti ženou. Sofie Podlipská v síti rodinných a genderových vztahů*, s. 119.

⁴⁶ Tamtéž, s. 135-136.

⁴⁷ Tamtéž, s. 137.

⁴⁸ Tamtéž, s. 141.

⁴⁹ ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí Karoliny Světlé*. In: *Z literárního soukromí II. Korespondence*, s. 709.

Jak již bylo uvedeno výše – Světlá přejala mnoho svých postojů a myšlenek od svého otce. Tato výchova však nebyla nikterak cílená, přesto ale ve Světlé umocnila tendence nebýt lhostejná ke své vlasti; považovala kupříkladu svůj nástup do německé školy jako odsouzení, když se srdcem cítila být Češkou. Vliv na Světlé národní cítění měl také její domácí učitel hudby a pozdější manžel Petr Mužák, který byl nadšený vlastenec. Od něj například Světlá poprvé slyšela píseň „Kde domov můj?“. Dále ji seznámil s významnou pražskou kavárnou Petra Fastra, kde se scházeli čelní představitelé tehdejší české literatury. Po roce 1848 se distanc rodiny Rottových k národnímu cítění začal lámat. Svou zásluhu na Světlé cítění pro práva žen mělo také seznámení s Boženou Němcovou.⁵⁰

Karolina Světlá se stala bezpochyby úspěšnou a ctěnou literátkou, avšak tato práce se nezaměřuje na literární činnost Světlé a není v možnostech práce obsáhnout toto široké pole působnosti, jež autorka měla.

⁵⁰ ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí Karoliny Světlé*. In: *Z literárního soukromí II. Korespondence*, s. 712-713.

3. EMANCIPACE OČIMA SVĚTLÉ

Ve statích Karoliny Světlé nalezneme mnoho témat, kterými je možno se zabývat. Tyto témata Světlá nijak nekategorizuje a spíše inklinuje k volnému toku myšlenek a názorů, které i přes svou různorodost působí velmi uceleně. Nebudu zde popisovat tyto statě samostatně, ale budu je tematicky kategorizovat.

Stěžejním zájmem Světlé je vzdělávání, což se promítá do celého jejího života a utváří to prostor pro úvahové texty. Tomuto aspektu života, ať už ženského či mužského, přikládá největší důraz, a je to tedy téma, kterému věnuje velkou část ve svých tezích. Texty, jež budu analyzovat, jsou – *O vychování ženy I-III*⁵¹ a *Listy ženám o ženách I-V*⁵². Lze říci, že jde o texty, které nejsou jednotvárné, ale postihují mnoho témat.

Světlá se zaměřuje na postavení ženy ve společnosti, nepohlíží však na archetypální dělení společnosti typu: středostavovská žena, měšťanská žena či šlechtična, ale zaměřuje se spíše na funkce, které jsou ženám předkládány a které mají předurčit jejich život. Zaměřuje se na chudé ženy, roli nemajetných nevěst, roli matky, postavení vdov a žen neprovdaných či bezdětných.

Dalším pilířem, na kterém teze Světlé stojí, je vztah muže a ženy. Kritizuje nastavené hodnoty, které udávají tempo životu na základě pohlaví. Zaobírá se otázkami sňatkové politiky a velikosti věna. Zároveň staví do opozice pracovní činnosti ženy a muže a poukazuje na fakt, že ženě práce nikdy nekončí. Nevynechává také vztahovou rovinu mezi mužem a ženou. Věnuje se také mužské otázce a zohledňuje, že muži se žení ve vyšším věku, a tudíž vzniká věkový rozdíl, který může zapříčinit vzájemné nepochopení manželů.

Role matky je tématem, které je pro Světlou signifikantní. Nemůžeme přistupovat k jejím tezím jako ke kritice mateřství, protože Světlá akcentovala roli matky jako tu pro ženu nejdůležitější, ale nesmířila se pouze s jedním předurčujícím pohledem, nýbrž hledala cesty, jak může být ženin život pojat. Svými texty se snaží

⁵¹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47-50; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 55-58; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

⁵² SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách I*. Květy, 2, 1867, č. 5, s. 58-59; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 81-82; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 96; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV*. Květy, 2, 1867, č. 9, s. 106-107; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V*. Květy, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

předávat způsoby, kterými lze vylepšit fungování tohoto vztahu a zároveň pomoci svým dětem s dalším fungováním ve společnosti – u Světlé je zřejmé zaměření především na dcery.

Zdůrazňuje potřebu vzdělávat budoucí matky v tom, co je čeká, a pomoci jim dobře zvládnout tuto jejich roli. Zároveň zde kritizuje pojetí vztahu matky a dcery, kdy matky mají tendence předávat svým dcerám zaběhlá stigmata, například nutnost muže (manžela) pro finanční jistotu. Rozlišuje však také fakt, že musíme brát v potaz rozdíly v roli matky chudé a bohaté.

Poslední kategorií témat, kterým se věnuje, je recepce emancipačních snah, kdy poukazuje na odmítavost ze strany mužů, ale také mnoha žen. Vysvětluje absurditu myšlenek, které udávají, že feminismus je nemravný, že ženě do rukou kniha nepatří, protože zhoršuje její morálku, přičemž vyvrací kritiku a předkládá jasné argumenty.

Tato témata samozřejmě nelze striktně vymezit, protože se prolínají a společně utvářejí styčné body procesu emancipačních snah žen. Kategorizace je tedy orientační a snaží se pomoci nahlédnout do základních okruhů témat, kterým se Světlá věnovala.

Svou analýzu se budu snažit mířit na témata, která mohou přinést něco nového zejména z toho důvodu, že nejsou tematicky tím primárním, s čím bývá Karolina Světlá spojována. Zároveň však neopomenou ani témata, která rezonují celými vybranými texty a není možné tato témata zcela vynechat.

Zvolenými tematickými okruhy jsou tyto:

1. Žena v roli matky, vychovatelky a učitelky
2. Žena a svět literatury
3. Vztah muže a ženy
4. Zdraví žen

Témata pojednávající o roli ženy coby matky, vychovatelky či učitelky jsou tématy, které Světlá vyzdvihuje a zaobírá se jimi ve všech z vybraných textů. O stejném principu můžeme hovořit ve vztahu mezi mužem a ženou. Avšak zdraví žen či žena ve spojení s literárním světem jsou tématy, která se budu snažit vyzdvihnout, avšak stále na pozadí témat předešlých.

3.1 Žena v roli matky, vychovatelky a učitelky

Karolina Světlá vidí hlavní úděl ženy v mateřství. Na tento přístup Světlé mohla mít bezpochyby ztráta její jediné dcery. Autorka se problematice mateřství věnuje v textech *Listy ženám o ženách* – konkrétně ve čtvrté⁵³ a páté⁵⁴ části. Dále se k mateřství vyjadřuje v textech *O výchování ženy*⁵⁵ – zde se k tématu dostává ve všech třech částech. Jelikož je téma obsáhlé, budu se snažit hledat stěžejní otázky, kterými se Světlá zabývá. Zajímá mě: Jak Světlá pohlíží na to, jakým způsobem jsou ženy vzdělávány do funkce matek? Do jaké míry by se dle autorky měla žena, která se snaží emancipačně růst, věnovat rodinnému životu?

V období počátku 19. století je žena stavěna do role matky, která utváří její podstatu a úděl. Žena je nositelkou morální odpovědnosti ve výchově dítěte a probouzí v ní mesiášský úkol harmonizovat okolní svět. Dochází k ekonomické závislosti žen na mužích, což z žen činí nesvéprávné osoby.⁵⁶ Evropské osvícenství však přichází s myšlenkou rovnosti lidí, což se už začíná přibližovat myšlenkám na rovnost pohlaví, tedy na myšlenky feministické – snahu o sociální, hospodářské a politické zrovnoprávnění mužů a žen.⁵⁷ K nepochopení myšlenky emancipace se Světlá vyjadřuje takto: „*Přivrženci její jsou však aspoň u nás dosud v značné menšině. Setkáváme se nejhustěji s míněním, že má emancipace úlohu, by sprostila ženštiny všech nepohodlných jim povinností rodinných, by je vymanila z obtížných jim pout života domácího, poskytnuvši jim takovou volnost v chování a jednání, jakáz se dosud jen dovolila a promimula mužům.*“⁵⁸

Hlavní náplní života české ženy 19. století bylo vychovat dívku pro roli manželky, matky a hospodyně. V případě, kdy se ženě nepodařilo naplnit svůj životní úděl, byla považovaná za zbytečnou.⁵⁹ Zmínky o možných změnách ve společnosti a větších možnostech uplatnění žen v okolí rezonoval a přinášel mnoho různých perspektiv a názorů: „*Není a nebylo snad otázky časové, která objevivši se na dějišti,*

⁵³ SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV.* Květy, 2, 1867, č. 9, s. 106-107.

⁵⁴ SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V.* Květy, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

⁵⁵ SVĚTLÁ, Karolina: *O výchování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47-50; SVĚTLÁ, Karolina: *O výchování ženy II.* Květy, 2, 1867, č. 7, s. 55-58; SVĚTLÁ, Karolina: *O výchování ženy III.* Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

⁵⁶ BAHENSKÁ, Marie – HEČKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s.47.

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 233.

⁵⁸ SVĚTLÁ, Karolina: *O výchování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47.

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 242.

vyvolala tolik různých, sobě naprosto odporujících náhledů; neboť nesahala ještě žádná tak hluboko do ústroje společenského a rodinného života.“⁶⁰ Světlá si uvědomuje, jak razantní se nové smýšlení může zdát, a proto se snaží skrze texty společnost uklidnit.

Otázka výchovy a vzdělávání mladých dívek je věci velmi úzce propojenou. To, jakým způsobem byly mladé dívky vychovávány, nám umožňuje nahlédnout do dobových sociálních poměrů.⁶¹ Žena byla archetypálně předurčena k výchově dětí a ke starosti o domácnost a muže. To je ostatně jediná míra vzdělanosti, jež je ženě společností akceptována.⁶² Světlá svou kritikou míří na vzdělávání pro dívky, které se stanou budoucími matkami: „*S okázalostí nebyl u ženštin dosud jiný uznáván úkol než mateřství. Kterak ji tedy připravovala společnost na úlohu, která je na všechn způsob povinností její nejdůležitější a nejposvátnější?*“⁶³ Pokládá za důležité, ba dokonce nepostradatelné, aby se dívkám dostalo vzdělání v disciplínách, které mají tvořit jejich celoživotní náplň. Dle Světlé je ve výchově a v základním vzdělání absolutně nedostatečná informovanost mladých žen o fungování mateřství. Vadí jí, „*že nemá děvče vědět, že se stane jednou matkou a považováno tedy za neslušno před ní na budoucí úkol její narážet.*“⁶⁴ Přestože mateřství udávalo směr dívčina života, směly o těhotenství vědět velmi málo a o početí nic.⁶⁵

Dalším problémem, který autorka shledává ve vztahu vzdělání a mateřství, je otázka, kde se mladé dívky mají učit být matkami. Nevidí žádný zájem ze strany společnosti ohledně vzdělávání pro ženy, které budou tvořit tu nejdůležitější roli. „*Krom farních škol nebylo jediného veřejného ústavu, kde by se byly mohly dívky něčemu přiučit.*“⁶⁶ Neopomíjí to, že se pro dívky začínají školy zřizovat, ale kritizuje formu, s jakou se k výuce přistupuje: „*Tam nabudou ovšem formálního vzdělání, ale kde se jim něco poví o pedagogice, zdravotědě...*“⁶⁷

⁶⁰ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47.

⁶¹ BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, s.121.

⁶² LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 39.

⁶³ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 107.

⁶⁶ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49.

⁶⁷ Tamtéž.

Světlá proto přichází s myšlenkou, aby byly dívky učeny více skrze praxi. Měly by dle autorky trávit čas v jesličkách, nemocnicích a opatrovnách, aby se naučily, jakým způsobem být matkou. „*Jest nanejvýš nutno, aby byly děvčata zavedeny učitelkami neb matkami do opatroven, jesliček a dětských nemocnic a tam, aby jim byla vykázána pro nějaký čas činnost, která jim zajisté lépe prospěje, než když chodí teď několik měsíců do vrchnostenské kuchyně připravovat jídla, která se nemohou nikdy v domácnosti měšťanské postavit na stůl*“⁶⁸

Neklade však všechen důraz pouze na postavení společnosti k roli matky, ale předkládá, že dívky by k tomuto měly vést samotné matky a neměly by v tomto ohledu kolem dívek „chodit po špičkách“.

Další problematikou, jíž se Světlá zabývá, je vztah a role ženy v rodině v průběhu emancipačních snah. Na první pohled by se mohlo zdát, že Karolina Světlá skrze své texty povzbuzuje k úpadku postavení ženy v rodinném kruhu, ale takto tomu není. Autorka i nadále vyzývá k tomu, aby ženy zůstávaly se svými dětmi, protože to je to nejlepší, co pro ně mohou udělat. Poukazuje zde také na to, že takové štěstí, kdy žena nemusí pracovat a může být s dětmi, se objevuje pouze v rodinách zámožných. K matkám z takovýchto poměrů mluví těmito slovy: „*V rodině zámožné věnuj se matka úplně dětem svým a nehledej k nim žádných cizích vychovatelů. Jak nepoměrně šťastny budou děti takové proti jiným, najatým rukám svěřeným.*“⁶⁹

S tématem nedostatečné výchovy a přítomnosti matky souvisí také soudobá nevychovanost mladých mužů. Světlá toto vysvětluje svým názorem, kdy se není čemu divit, že jsou mladí muži hrubí, protože se nemají kde učit lepším způsobům. Východisko zde Světlá vidí ve vzdělání, což je ostatně téma, které u ní propojuje velké množství jiných tematických okruhů. „*Obecný je teď nářek na mládež mužskou, že je mravů hrubých; ale kde se má naučit syn způsobům lepším, když v duševním ohledu tak brzo odroste matce, která již nemá pro mladíka dospívajícího žádného porozumění a jinak mu nemůže být prospěšnou, než že mu drží prádlo v pořádku a o jeho jídlo se postará?*“⁷⁰ [...] „*Žádné učiliště nenahradí jinochovi v mravním ohledu domov a koho nevychová pečlivá, rozumná a něžná matka, zůstane i při dobrých jinak vlastnostech zhusta hranatým.*“⁷¹

⁶⁸ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49-50.

⁶⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

Karolina Světlá se v těchto textech věnuje problematice mateřství a výchovy dětí zejména z hlediska přípravy na budoucí život, ať už chlapců, tak dívek. Zároveň akcentuje nedostatečné vzdělávání dívek. Brání se nelogické výuce a snaží se předložit, jak by taková příprava dívek měla správně vypadat. Pro autorku je stále i přes emancipační růst nejdůležitější role matky, což je z textů zřetelné. Nemůžeme tedy říci, že růst emancipačních snah pro Světlou znamenal pokles ve funkci ženy coby matky a vychovatelky. Naopak poukazuje na to, že s většími možnostmi přichází větší zodpovědnost vůči výchově svých dětí.

3.2 Žena a svět literatury

V mém bádání nad texty Karoliny Světlé mě zajímá její postoj k literatuře, která tvořila důležitou součást jejího života. Pracuji s vybranými pracemi Světlé, a to z různých časových období jejího života. Tyto texty jsem vybírala na základě tematiky, jíž jsem se zaobírala; tedy ženou v souvislosti s literárním „světem“. Rovněž Jsem během načítání článků Karoliny Světlé dospěla k vývoji v jejím pohledu na tuto problematiku. Z tohoto důvodu v této kapitole tento vývoj předestřu. Prvním textem jsou *Listy ženám o ženách*⁷², které vycházely v *Květech* roku 1867 a byly rozděleny do pěti částí. Z pěti částí se literatuře věnuje zejména v části druhé, ale toto téma prostupuje téměř celou touto statí, vyjímaje část první.

Dalším textem, jenž je tematicky směřován ke vztahu ženy a literatury, je článek, který byl zveřejněn roku 1889 v *Kalendáři paní a dívek českých na rok 1889* s názvem *Několik slov o významu literatury*.⁷³ Tento text je rovněž součástí edice pramenů *Z literárního soukromí I Vzpomínky – Paměti – Literární dokumenty*.⁷⁴ Jde o text, jež zobrazuje vývoj názorů autorky.

Statě Karoliny Světlé, jež jsem si vybrala k analýze autorčiných myšlenek týkajících se ženy a jejího vztahu k literárnímu světu, od sebe dělí více než dvacet let. Pokusím se tedy o srovnání názorů Karoliny Světlé na základě těchto dvou tezí. Při práci s texty Světlé jsem zaznamenala, že možnost žen být součástí literárního světa, ať už jako čtenář či autor, je pro ni stěžejním bodem snahy o ženskou emancipaci. Proto jsem si kladla otázky: Proč se Karolina Světlá snažila rozšířit četbu mezi ženy? Proč byla literatura chápána jako nemravná? Jakým způsobem měla vliv národní otázka na ženu ve vztahu k literatuře? Změnil se postoj Karoliny Světlé na tuto problematiku? V čem se lišily názory v letech šedesátých a osmdesátých? Toto jsou otázky, na které se budu snažit odpovědět skrze výše zmíněné statě.

Vztah mezi ženou a literaturou prošel jistou genezí. Žena v roli čtenářky představovala velmi důležitou roli, protože u ní začal vstup ženy do literárního světa.

⁷² SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách I*. *Květy*, 2, 1867, č. 5, s. 58-59; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II*. *Květy*, 2, 1867, č. 7, s. 81-82; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách III*. *Květy*, 2, 1867, č. 8, s. 96; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV*. *Květy*, 2, 1867, č. 9, s. 106-107; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V*. *Květy*, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

⁷³ SVĚTLÁ, Karolina: *Několik slov o významu literatury*. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1889*, 2, 1889, s. 18-21.

⁷⁴ SVĚTLÁ, Karolina: *Několik slov o významu literatury*. In: ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí I. Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty*, s. 449-454.

Až na základě ženy v roli čtenářky se literární působnost žen větvila do dvou proudů. Jedním proudem byl vznik literatury určené ženám a druhý proud vedl ke zrodu ženy coby spisovatelky.⁷⁵

Problematický byl samostatný vývoj a vnímání čtenářek–žen ve společnosti, protože pro dívku mělo být primárním zájmem být dobrou hospodyní a za užitečné dovednosti byla považována zejména píle a pracovitost, kdežto touha a snaha o získání vědomostí, včetně četby knih, byla považována za nadbytečnou, ba dokonce až za škodlivou.⁷⁶ Dívčí výchova byla ochuzena o odborné spisy a příručky. Pokud šlo o pedagogickou literaturu, v jejím centru stál v 19. století chlapec. Za výchovu dívky odpovídala matka, která měla výchovu soustředit na budoucnost hospodyně.⁷⁷

Předsudky nebyly jediným nedostatkem, jenž způsoboval problematický přístup dívek, resp. žen k literatuře. Pro čtenáře 19. století nepatřilo pořízení si knihy k běžným denním událostem, protože kniha nepatřila mezi cenově přístupné zboží, avšak s rozvojem knihtisku a s hlasy, jež volaly po národní literatuře, docházelo k velkému rozvoji knihoven, což umožnilo rozšiřovat čtenářskou oblast. K již existujícím knihovnám klášterním, zámeckým, univerzitním a farním přibýly knihovny veřejné. Začínaly vznikat také čtenářské spolky. Ona spolková činnost byla velmi propojena také se zakládáním nových knihoven, tj. např. Sokol či dělnické besedy a spolky.⁷⁸

Zájem o četbu rostl právě v nižších třídách společnosti. Pro dělnickou třídu byla značná konzumace jednodušší četby, která si zakládala na románech hrůzných, krvavých či milostných. Tyto knihy splňovaly několik požadavků. Byly brožované, tudíž levné, a zároveň přinášely odpočinek po fyzicky náročné práci. Obsahově nebyly příliš náročné, takže tvořily ideální četbu pro čtenáře povětšinou jen se základní čtenářskou gramotností.⁷⁹

Diferenciace čtenářů však neprobíhala pouze na úrovni společenských tříd, nýbrž také závisela na pohlaví. Vnímání ženy coby čtenářky bylo rozdílné. Obecně můžeme říci, že tato činnost byla považována za maření času, zábavu a rozptýlení.

⁷⁵ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 197-198.

⁷⁶ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 104.

⁷⁷ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, s. 197.

⁷⁸ Tamtéž s. 364-365.

⁷⁹ Tamtéž s. 365.

Ženy musely snášet ústrky založené na nelibosti vůči jejich četbě a o tomto hovoříme ještě na konci 19. století. Nelze však vnímání ženy coby čtenářky shrnout tímto postojem, protože se objevovaly názory různé. Ve společnosti existovali také rodiče, kteří pro své dcery měli domácí knihovnu zcela otevřenou. Z tohoto můžeme usuzovat, že názory byly různé, ale stigma o tom, že literatura ženám nepřísluší, dominovalo.⁸⁰

To, jakým způsobem byla vnímána čtenářka, velmi často záleželo na tom, jaký literární žánr četla. Kdybychom připustili, že pro ženu na konci 19. století byla četba znakem dokonalé dívky a moderní ženy, museli bychom oddělit žánry akceptované a ty, které byly považovány za pohoršující.⁸¹ Literatura musela být kvalitní formou románů či povídek, jež byly zcenzurovány rodiči či vychovateli.⁸²

Literatura přinášela také možnost projevit se jako dobrá vlastenka. Povinností takové dobré české vlastenky byla četba původní české literatury či děl jiných slovanských jazyků. Ve druhé polovině 19. století docházelo k aktivní četbě děl soudobých domácích autorů, projevy českých veršů či čtení autorů slovanských, polských a ruských. Hodnocení kvality literatury bylo měřeno na základě toho, zda je česká či ne.⁸³

Četbou však vstup ženy do literárního světa neskončil; jakmile se stávala role čtenářky více akceptovanou, začalo docházet k tužbám po vlastních textech. Prvními dokumenty, které sloužily ženám jako způsob tvůrčí činnosti, byly deníky a dopisy. Psaní dopisů bylo považováno za čistě ženský literární žánr, který prokazoval dobré vychování. Mezi známé pisatelky dopisů patřily literátky druhé poloviny 19. století – můžeme hovořit o Boženě Němcové či Sofii Podlipské, ale je třeba zmínit také samotnou Karolinu Světlou. Deníková forma byla další možností, jak zohlednit a pilovat pisatelské dovednosti. Tvorba deníku však nebyla chápána jako dnes – nešlo o to pro sebe si zapsat ty nejsoukromější informace, nýbrž o snahu retušovat ze života to špatné. Můžeme tedy předpokládat, že deníky byly dříve psány s vědomím, že si je někdo bude moci přečíst. Tyto pravidelné zápisky skrze deník jsou běžnými u žen vyšších vrstev již na počátku 19. století.⁸⁴

⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, s. 368.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, s. 369.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 199-200.

Pro Karolinu Světlou byla dominantní snaha umožnit ženám dosáhnout vzdělání a následného zaměstnání v jakémkoliv odvětví, což bylo patrné z jejich textů. Jedním z hlavních pilířů vzdělávání pro ni představovala literatura a snažila se vyvracet společenské stigma, že je literatura pro ženu povětšinou mravnostně nesprávná. Z pohledu Světlé, jakožto literátky, se nelze podívat tomu, že literární tvorbu považovala za důležitou. Primární snahou však pro ni nebyla snaha zasadit se o zvýšení počtu žen – autorek, nýbrž dostat literaturu k co největšímu počtu čtenářek a dosáhnout toho, aby se četba normalizovala i u žen.

V textech Světlé se budu zaměřovat na tyto její myšlenky:

1. Předsudky vůči ženám a literatuře
2. Literatura prostředkem projevu národního cítění

První z hlavních úvah Světlé o literatuře spatřuji v kritice nepřijetí žen coby čtenářek. Autorka se nedokáže ztotožnit s kritikou společnosti vůči literatuře ve spojení s ženami. Neshledává na ní nic škodlivého a poukazuje na problém opačný, kdy se fintivost a snaha oslnit vzhledem staví nad intelekt a snahu vylepšit svou vnitřní stránku. Nekritizuje však pouze okolí, ale také chování samotných žen. „*Že by se snad dalo leccos v prospěch dobré věci změnit a provést i v rodinách pokroku nevalně příznivých, kdyby se toho domáhaly oním neodolatelným úsilím, jimž vymáhají na rodičích neb manželích novou toalettu, kdyby to zkoušely touže podivuhodnou vytrvalostí, již zkoušívají nové frisury z „bazaru“, kdyby tomu jen polovic toho obětovaly, co je stojí do roka zbytečné a nevkusné na jich oděvu ozdoby. Beze žertu!*“⁸⁵ Světlá však nejde o to přesvědčit okolí o správnosti intelektu, ale o snahu změnit všeobecné uvažování o ženě ve vztahu k literatuře. Snaží se nabízet relevantní argumenty, které podporují kladný vztah k literatuře. Poukazuje na problém ve společnosti, jenž tkví v povrchnosti a snaze vylepšovat pouze zevnějšek, s čímž však Světlá nesouhlasí a snaží se dosáhnout rovnocennosti mezi vzhledem a intelektem. „*Nepřejeme si skutečně více, než aby byla našim dámám dobrá kniha tak nevyhnutelně nutná, jak jim je teď na příklad vlečka u šatů, již tak obětavě zametají pražské ulice.*“⁸⁶

Světlá se také velmi věnuje tomu, že dle mínění společnosti je četba pro ženu nemravná, což sama vyvrací a razantně s těmito názory nesouhlasí. Poukazuje na

⁸⁵ SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 81.

⁸⁶ Tamtéž.

obavy soudobé veřejnosti, které se zaobírají zejména tím, že literatura pohoršuje a kazí mravy mladých dívek. „*Zobecnělt namnoze náhled, že jest obírání se literaturou pro ženštinu nejen ztrátou času, ale i zábavou mravnost její zahrožující. [...] Díla taková pletou prý velmi povážlivě mladé hlavy, vštěpují jim nepravé pojmy, záhubné zásady. Literatura prý jedině zviklala kázeň v rodinách i v životě veřejném, podkopala úctu k stávajícímu pořádku, ctnosti i povinnosti.*“⁸⁷ Dle Světlé se toto tvrzení týkalo zejména četby románů. Argumentuje proti tomuto přesvědčení a hledá odpověď na otázku, co či kdo kazilo morálku před literaturou. „*Směšno však, že se všecka nemravnost a výstřednost, vyskytnuvší se v životě domácím neb veřejném, svádí šmahem na literaturu, zejména však na romány.*“⁸⁸ Světlá na tato tvrzení společnosti přichází s otázkou: „*Co kazilo dívky, co působilo sváry rodinné, co pobuřovalo národy, než byl tisk vynalezen a lidé věděli o románech? Co působí asi rozmíšky a zaviňuje poklesky v krajinách, kde dosud nevědí, co je to kniha?*“⁸⁹ Autorka je v těchto pasážích mnohdy velice ironická a dle mého názoru poukazuje na nelogičnost daných argumentů proti angažovanosti žen v četbě.

Autorka odmítavý přístup přirovnává k recepci vědy, které se také většinová společnost zdráhala. Věda, jež se stala běžnou součástí života, dopomáhá autorce k poukázání na stejný princip odmítání novot. V přijetí vědy a literatury si všímá opakujícího se modelu popírání užitečnosti a přijetí neškodnosti literatury, tak jako tomu bylo v minulosti s vědou. „*Není tomu ještě dlouho, co byla věda rovněž tak zneužívána, jako je poesie I o ní tvrzeno, že ohrožuje mravy, že činí člověka bezbožným, hrdým, lenivým: ‚k čemu věda‘ voláno, když stačí vrozený nám důvtip a zručnost, abychom si pohodlný zřídili byt, chutné si připravili krmě [...] I mužové ducha pokročilého psali pojednání o škodlivém vlivu na povahu lidskou, i přáli si v zájmu mravnosti, aby člověčenstvo si zachovalo v návycích i náklonnostech biblickou jednoduchost, by ho udržela na dráze ctnosti. Co tu odporu a podezřívání při každém novém vynálezu...*“⁹⁰

Literaturu a vědu neklade na protichůdné misky vah, ale vidí je jako propojení citu a rozumu: „*Jest tedy povinností naší, bychom brousivše rozum svůj zároveň v sobě opatrně střežili i tříbili cit pro vše, co nám podává příroda krásného, umění*

⁸⁷ SVĚTLÁ, Karolína: *Listy ženám o ženách II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 81.

⁸⁸ Tamtéž, s. 82.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ SVĚTLÁ, Karolína: *Listy ženám o ženách III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 96.

dokonalého, života vznešeného, aby nám v prsou neochabla ona svatá jiskra dechu božského, která se v nás jeví co možnost pokroku i sdokonalení se [...] aby člověk nad sebou bděl, by v něm zeslaben, nebyl smysl pro krásu a poesii, čímž by utrpěla rovnováha rozumu a citu pravého vzdělance vyznačující. ⁹¹

Druhým problémem, který ve svých textech diskutuje, je to, jak malý důraz je kladen na vliv literatury a čtení v souvislosti s národním cítěním a vlastenectvím. Karolína Světlá viděla benefity ženy čtenářky také v možnosti utvrdit roli ženy jakožto dobré vlastenkyně. „*Kam bychom se dostali za deset let, kdyby se zachovaly české dámy k radě naší! Než lhostejnost ženského pohlaví k literatuře, vývoji národního života našeho tak velice škodlivá, není' u něho pouze následkem nedostatečné probuzenosti duševní, nýbrž má také původ svůj v rozličných předsudcích, o nichž si dovolíme dnes promluvit.*“⁹² Tato problematika je pro ni velkým tématem. Často se na odmítavost mužů vůči ženě a literatuře dívá právě skrze národní cítění, kdy je pro ni nepochopitelné, proč muži právě tyto benefity nevidí a nedoceňují.

Tímto způsobem Karolína Světlá přemýšlela o ženské otázce v souvislosti s literaturou na konci šedesátých let. Snažila se dostat do povědomí ženu jakožto čtenářku. Bojovala s předsudky, které literaturu popisovaly jako nemravnou a nevhodnou pro ženy. Literatura byla pro ni možností vzdělávat se. Světlá zároveň zdůrazňuje to, že se četba může stát prostředkem k tomu být dobrým vlastencem. To, co je v tezi z konce šedesátých let pouze naznačeno, však Světlou rezonuje mnohem více na konci let osmdesátých a článek *Několik slov o významu literatury*⁹³ je psán zejména se záměrem povzbudit k národnímu cítění skrze literaturu.

Literátka klade národní literaturu na první místo a připomíná stále přetrvávající nedostatky v uznání a považování si literatury. Textem však již neprostupují obavy z vnímání literatury jako nemravné, ale problematika národního bohatství, jež představuje český jazyk, skrze který jsou psány knihy. Toto utváří velký rozdíl a vývoj v porovnání s prvním textem. Zároveň Světlá kritizuje bezúčelné rádoby vlastenectví, jež se projevuje skrze nakupování českých textů jen za účelem vlastenecké pózy. „*Ale bohužel právě u nás zachovává se veliká část obecnstva inteligentního ne-li úplně chladně k literatuře domácí, tedy nikoli takovým způsobem, aby mohla báti vzorem*

⁹¹ SVĚTLÁ, Karolína: *Listy ženám o ženách II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 82.

⁹² Tamtéž, s. 81.

⁹³ SVĚTLÁ, Karolína: *Několik slov o významu literatury*. Kalendář paní a dívek českých na rok 1889, 2, 1889, s. 18-21.

*vrstvám, štěstěnou méně příznivě obmysleným [...] Necítí, že četbou rozšiřují svůj duševní obzor a jej obohacují myšlenkami a názory jim prospěšnými, nýbrž libují si v náhledu, že koupí-li knihu, či předplatí-li na časopis, tím vlastně vykonávají skutek dobročinný jak k nakladateli tak ku pěstitelům literatury a přinášejí tím dostatečnou oběť vlasti.*⁹⁴

Světlá v tomto textu inklinuje ke snaze vysvětlit úlohu literatury a jejího tvůrce. Největší důraz je zde kladen na poezii, která se dle Světlé „obírá potřebami duševními a stránkami mravními.“⁹⁵ Pro autorku je nejdůležitějším prvkem a úkolem literatury projevit něco hlubšího a nevěnovat se pouze povrchovému, což je ostatně pojetí, které se shoduje již s předchozími myšlenkami z teze *Listy ženám o ženách*. „*Taková jest totiž přednost, již má umělec před množstvím – neb co by znamenal, kdyby byl s to jen podati to, co každý vidí, na co každý sám přichází, kdyby mu nebylo lze ukázati ve své práci cosi, co viděl jen on, čeho jen on se dopátral, upozorniv na to teprve ostatní, co jest tedy kus z vlastní duše jeho...*“⁹⁶

Teze, jež pojednávají o názoru Karoliny Světlé na literaturu a její roli v ženské emancipaci, mají mnoho společného. Vyzdvihují literaturu jako způsob vzdělávat se a nahlédnout pod svrchní vrstvu problematiky. Zároveň se snaží skrze literaturu vychovat dobré vlastenkyně. Rozdílnost v těchto tezích však shledávám v tom, že Světlá musela v šedesátých letech klást mnohem větší důraz na prosazování myšlenky, aby žena mohla vůbec číst a nemusela se za to stydět, kdežto o dvacet let později již tuto problematiku rozvíjí na další problematické body. Hovoří zejména o vlastenectví a ukazuje, jak by dle jejího názoru měl fungovat správný autor.

⁹⁴ SVĚTLÁ, Karolína: *Několik slov o významu literatury*. Kalendář paní a dívek českých na rok 1889, 2, 1889, s. 18.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, s. 19.

3.3 Vztah muže a ženy

Karolina Světlá se ve svých textech věnuje velkému počtu nejrůznějších problematik. Mnoho z nich je však spojováno s jednou z těch nejzákladnějších otázek – vztahem mezi mužem a ženou. Světlá na tuto problematiku nahlíží z pohledu ženy, a to v různých životních situacích. Zabývá se otázkou manželství, kterému se věnuje především z perspektivy možné nastávající nevěsty, jež se musí potýkat s mnoha problémy a v neposlední řadě také s řešením velikosti věna. Dále se věnuje ženám, jež se manželkami staly, ale ovdověly či se nikdy neprovdaly. Tuto problematiku budu analyzovat na základě textů, jež vznikly ve stejném roce – v roce 1867. Tyto texty vycházely časopisecky na pokračování v *Květech*. Nejpodstatnějším úvahovým článkem Světlé pro tuto problematiku je *O vychování ženy*.⁹⁷ Tento text se skládal ze třech částí. V tomto textu se otázce vztahu mezi mužem a ženou věnuje zejména část první a druhá.

Dalším textem, který se věnuje této problematice, je článek *Listy ženám o ženách*,⁹⁸ který vycházel v *Květech* roku 1867 a byl rozdělen do pěti částí. Zde se s pojetím vztahů muže a ženy setkáváme primárně v části třetí.

Při pročitání prací Karoliny Světlé jsem nenarazila na žádný text, který by se zabíral stejnou problematikou a představoval by posun v názorech autorky. Z tohoto důvodu budu analyzovat výše zmíněné texty, které pokládám za nejpřínosnější pro tuto danou problematiku, a to z důvodu obsáhlosti a komplexnosti textů. Budu se snažit z textů Karoliny Světlé vysledovat tyto otázky: Jakým způsobem Karolina Světlá nahlížela na sňatkovou politiku? Jaká jsou dle Světlé řešení problémů ovdovělých žen? Co je pro autorku východiskem z problémů, jež souvisí s následky neprovdaných žen v důsledku absence věna?

Pohlédneme-li do 18. století, zjistíme, že žena byla brána jako nesamostatný článek společnosti. Její hodnota a postavení bylo určováno na základě vztahu k mužům. Vždy se o ženách hovořilo jako o něčí dceři, sestře, manželce či matce. Toto

⁹⁷ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47-50; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 55-58; SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

⁹⁸ SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách I*. Květy, 2, 1867, č. 5, s. 58-59; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 81-82; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 96; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV*. Květy, 2, 1867, č. 9, s. 106-107; SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V*. Květy, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

fungování stálo na primárním mužském postavení ve společnosti. Až do první světové války žena nemohla téměř o ničem rozhodovat – bylo rozhodováno o ní. Do uzavření sňatku za ženu zodpovídal otec a po něm tuto funkci přebíral její manžel. Neměla vliv ani na majetek či rozhodování o dětech.⁹⁹

V českých zemích měla manželství jasně danou podobu církví. Manželi chápeme muže a ženu, kteří uzavřeli sňatek manželský, tedy jednu ze sedmi (církevních) svátostí.¹⁰⁰ Manželství tvořilo základní stavební kámen státu, na němž se dále stavělo. Statut manžela dával muži společenské potvrzení úspěšnosti a ženě příležitost žít život na základě předurčených ženských hodnot. To znamenalo být hospodyní pracovitou, trpělivou a především submisivní. S dobovým pokrokem však došlo také k pokroku v rozdělení funkcí mezi mužem a ženou v důsledku společenských a ekonomických změn 19. století. Proměna se odehrávala především v měšťanských rodinách – muž odcházel za prací a žena přebírala funkci hlavy rodiny.¹⁰¹

Pro Karolinu Světlou představoval vztah muže a ženy jedno z nezákladnějších témat. Toto téma jakožto literátka zpracovávala velmi čteně ve svých dílech, kupříkladu v románu *Kříž u potoka*.¹⁰² Ani ve svých úvahách toto téma neopomenula a věnovala mu velký prostor. Při analýze textů, které jsou zmíněny výše, jsem si vytyčila základní rámec tematických okruhů, které Světlá akcentovala ve snaze podat svůj vhled do problematiky vztahů mužů a žen.

V textech Světlé se budu zaměřovat na tyto její myšlenky:

1. Sňatky z rozumu – problematika věna
2. Neprovdané ženy a vdovy

Prvním problémem, na který se Karolina Světlá zaměřuje, je sňatková politika a pletichaření za jediným účelem, kterým má být co nejlepší zisk ze sňatku. Při snaze pochopit sňatek ženy 19. století je potřeba si uvědomit, že svatba nebyla vždy vyvrcholením láskyplných citů, nýbrž spleť politikaření a vidinou společenských či ekonomických výhod. Můžeme tedy říci, že vysoko nad sňatkem z lásky stál ten

⁹⁹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 72.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 73.

¹⁰² SVĚTLÁ, Karolina: *Kříž u potoka*. Praha 2018.

založený na rozumu. Samozřejmě to nelze generalizovat – i zde se mohly vyskytovat výjimky, což Světlá také dokládá, ale povětšinou hovoří o již avizovaném kalkulu.

Pojetí sňatku prošlo vývojem a zjednodušilo se na výsledek mezi „nabídkou“ a „poptávkou“. To, kdo bude partnerem potažmo partnerkou, ovlivňovalo život natolik, že už nemohlo docházet k tomu, aby byla volba nechána na osudu, nýbrž aby se na rozhodnutí spolupodílel rozum. Za onen rozum se schovávala dvě kritéria – věno a společenské postavení.¹⁰³ Z historického hlediska můžeme na pomyslný strach z lásky pomýšlet v souvislosti s tím, že byla s ponížením řazena středověkými lékaři k nemocem. Nelze se podivovat pejorativnímu pojetí lásky, když sňatky fungovaly na principu, který udával, že láska se *snad* dostaví. O svatbě založené na pravých citech začínáme hovořit až v době mezi světovými válkami, avšak i na přelomu mezi 18. a 19. stoletím můžeme nalézt manželství založené na lásce. Tato změna bývá přisuzována důsledku osvícenství a také reakcí na romantismus a lásku zrcadlenou v literárních dílech.¹⁰⁴

Pro Světlou je manželství bez lásky, jež je založeno pouze na zisku, jedním z problémů, za který sice může společnost, ale nejvíce se podepíše na vztahu ženy k muži. Kritizuje, jak chování žen, tak také společnost, která k tomuto ženy dohání, protože nemají jiné možnosti, jak ovlivnit svůj život a jak jinak si polepšit. Žena se po sňatku dostala do mužského područí a láska byla její povinností, nikoli volbou.¹⁰⁵ Sňatkovou politiku považuje autorka za příklad snahy žen mít možnost ovlivnit svůj život a zajistit si lepší budoucnost a možnosti. Říká, že co muž „*podával svou rukou, to bylo hlavní věci, on jen přídavkem často dosti nemilým.*“¹⁰⁶ Právě v tomto momentu dochází dle Světlé k potlačení jakýchkoliv citů a rozum vyhrává, protože muž se stal pouze prostředkem, který byl využit ke splnění cíle. Zároveň poukazuje na rozhodování se mezi nápadníky jen a pouze na základě finančních prostředků. „*Vyskytují-li se nápadníci dva, pak bývá na všechn způsob zvolen ten, kdož má o padesát zlatých více ročních příjmů.*“¹⁰⁷

¹⁰³ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 22.

¹⁰⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 77-78.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁶ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II. Květy*, 2, 1867, č. 7, s. 56.

¹⁰⁷ Tamtéž.

Žena 19. století měla několik možností – buďto obnos jejího věna byl velmi zajímavým pro možného ženicha, a tudíž došlo ke sňatku, anebo další možností bylo vstoupit do jednoho z ženských řádů, který se věnoval dívčímu školství. V těchto řádech nebylo věna potřeba. Když však pohlédneme do minulých staletí, zjistíme, že žena měla při nedostačujícím věnu možnost vstoupit do kláštera, ale zde bylo také potřeba menšího věna. Pro ženu nemajetnou tedy došlo k polepšení si v životních podmínkách.¹⁰⁸ Světlá však ukazuje, že sporadicky docházelo také k provdání ženy nemajetné. Muž, který takto učinil, však byl kárán pro svou lehkomyšlnost. „*Zřídka se provdá děvče zcela nemajetné, rodiči nepodporované. Není-li nápadník její sám dobře postaven, toť nebývá za svou nezištnost chválen, nýbrž se všech stran pokárán. Vyčítá se mu, co kousek lehkomyšlný, že založil rodinu bez dostatečných prostředků*“.¹⁰⁹

Sama Světlá říká, že „*jmění je první, ba jedinou předností, jehož si ženich na nevěstě své žádá*“.¹¹⁰ Role muže představovala schopnost finančního zajištění své ženy a budoucí rodiny. Oproti tomu na ženu byl vyvíjen nátlak ohledně obnosu jejího věna, které znamenalo majetek movitý i nemovitý, finance, výbavu do domácnosti – nářadí, prádlo, oblečení a náčiní, které bylo zapotřebí pro chod domácnosti. Ona výbava měla tvořit jednu pětinu celkového věna. Tento výčet věcí a peněz měl pomoci ženichovi s finančními starostmi o nový společný život.¹¹¹ Světlá však přichází s myšlenkou, že v 60. letech 19. století, kdy životní potřeby vzrostly, už není v silách otců, aby mohli finančně zajistit své dcery a odkládat jim na věno. „*Životní potřeby vzrostly a zdražily se tak nepoměrně, obzvláště u nás, že pohlcuje domácnost nezáměrného úředníka, kupce neb průmyslníka, i při velké skromnosti rodiny, všechny příjmy jeho*“.¹¹²

Autorka klade důraz na změnu společenského nastavení. Poukazuje na role žen v rolnických rodinách a přináší argumenty, kterými zrcadlí to, že společenské změně se musí přizpůsobit také posun v emancipaci žen. Přináší rovněž poznatky z dob minulých. Zdůrazňuje to, že dříve nedocházelo k poměrování věn. Předkládá, že se dříve u žen více řešil její přínos do domácnosti, avšak ne ten finanční, nýbrž spíše přínos vlastností, které dívka měla, což mohla být kupříkladu pilnost.

¹⁰⁸ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 72.

¹⁰⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 86-87.

¹¹² SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 48.

V návaznosti na kategorizaci žen podle velikosti věna Světlá navazuje hned druhou problematikou, kterou je otázka – *Co s ženami, které se neprovádají či ovdoví?* Světlá, jak již bylo výše zmíněno, nesouzní se sňatkovou politikou. Ve svých textech se pokouší poukázat na důsledek této svatební politiky, a tím jsou primárně ženy, kterým se nepodaří provdat. Věnuje se také ženám, které ovdoví. „*Úžasné vzrůstá počet děvčat smutně vadhoucích v rodinách.*“¹¹³

Autorka v práci představuje soudobou problematiku, která stojí na přesvědčení, že chce-li muž být pánem domu, musí živit ženu. Kvůli tomu začalo docházet k pozdějšímu uzavírání sňatků ze strany mužů, protože dosáhnout finanční nezávislosti bylo náročné.¹¹⁴

Zajistit rodinu nebylo před prosazením industrializace vůbec jednoduché. Pro ekonomickou samostatnost musel venkovský muž zdědit grunt nebo být vyplacen, následně absolvovat tovaryšské zkoušky, vandr a až poté se mohl profesně prosadit. Existovala však také zaměstnání, při kterých byla cesta k samostatnosti ještě delší. To byla kategorie zaměstnanců, kde se řadili úředníci státní i vrchnostenské správy, právníci či učitelé. Nešlo o jednoduchou cestu, protože kupříkladu při snaze o úřední kariéru, vlastní advokátní praxi či o post středoškolského nebo vysokoškolského profesora museli absolvovat nedostatečně finančně ohodnocené období praktikantství. Často docházelo k tomu, že lékař si mohl dovolit otevřít vlastní ordinaci až na základě manželčina věna. Muži v měšťanském prostředí posunuli období ženění se ke třiceti rokům. Tímto rostla věková propast mezi mužem a ženou a zároveň stoupal počet osob neprovdaných či neoženěných.¹¹⁵

Světlá se snaží tento problém vyzdvihnout a argumentuje proti dosavadnímu řešení problémů neprovdaných žen. Nesouhlasí s nulovým údělem dívek, které zůstaly „na ocet“, a snaží se nabízet alternativní řešení. Vadí jí, že žena, která nebyla úspěšná v hledání partnera či nechtěla uzavřít sňatek, byla terčem posměchu a urážek ze strany společnosti.¹¹⁶ Nemajetné ženy, které se nestaly manželkami, měly jen málo možností, jak najít uplatnění. Mohly se stát vychovatelkami či služebnými, ale nejčastěji zůstaly

¹¹³ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49.

¹¹⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 75.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 74-75.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 77.

u svých rodin.¹¹⁷ Musíme však i zde počítat se sociálním zařazením dané ženy. Pokud šlo o neprovdané šlechtičny, tak ty měly nejjednodušší cestu skrze tzv. rentu, z níž mohly dále žít. Měšťanské ženy to neměly takto jednoduché; buďto zde byla možnost malého úroku kapitálu po rodičích, anebo musely využít pomoci rodiny.¹¹⁸

Právě problém žen, které zůstaly jen jako břímě své rodině, je něčím, co Světlé vadí a pohlíží na to jako na chybu. Vidí v těchto ženách nevyužitý potenciál, který může být naplňován prací či vzděláváním. „*Není truchlivějšího pohledu než na dívku schopnou, čilou a nadanou, odsouzenou k životu naprosto bezúčelnému, který bývá jediným jen pásmem pocitů a reflexí trpkých, nezasloužených ústrků, sebezapírání a obětí nesčíslných, za něž jí nikdo neděkuje.*“¹¹⁹ Osudem ženy, která se neprovdala, byla tradice, které se dostávalo tak, že měla-li žena bratra, ujal se jí spolu se svou rodinou. Zde však musely ženy prokazovat svou vděčnost prací a zastávaly role kuchařek, uklízeček či pečovatelek o děti.¹²⁰ „*Cítí a vidí, že je všude zbytečnou a že ji považuje rodina více a více za nepohodlné břemeno.*“¹²¹ Právě osudy těchto žen Světlá předkládá a nevidí relevantní důvod k tomu, aby tyto ženy nemohly začít s jakoukoliv seberealizací, kterou by mohly přispět nejen ke svému blahu, ale také k tomu národnímu.

Další stránkou této problematiky je pro Světlou otázka nevšimavosti okolí vůči těmto ženám. „*Zemrou-li rodiče a zanikne-li s nimi jediný zdroj výživy pro jich rodinu, není-li tu bratrů dospělých neb majetných příbuzných, aby se osiřelé dívky ujali, nastává pro ni hrozná otázka: Čeho se mám uchopit, abych životem poctivě prošla?*“¹²² V této citaci vidíme, že Světlé vadí ignorace vůči ženám, které se tím, že se neprovdaly, dostanou na pokraj společnosti a ta pro ně nemá žádnou užitečnou práci, kterou by nabídla, protože v tu chvíli se stávají nepotřebnými. Autorka přichází s otázkou určenou společnosti – jak těmto ženám můžeme pomoci a přestat je diskriminovat za to, že nejsou provdané?

Světlá stejně jako v otázce sňatků předkládá problematický dobový vývoj, který se zasloužil o tento nepříliš šťastný přístup k neprovdaným ženám. Tyto

¹¹⁷ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 23.

¹¹⁸ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 77.

¹¹⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I. Květy*, 2, 1867, č. 6, s. 49.

¹²⁰ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 77.

¹²¹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I. Květy*, 2, 1867, č. 6, s. 49.

¹²² Tamtéž.

novodobé změny Světlá klade do opozice k dobám minulým, v nichž byla situace ve vztahu mezi mužem a ženou zcela jiná. Hovoří o době „*kde nalézala téměř každá jen poněkud spůsobilá ženština měšťanského stavu manžela*“¹²³ a „*kde stará panna jest výjimkou*.“¹²⁴ Doba, která již pominula, je dle Světlé časem, ve kterém nešlo o pletichaření ohledně nejvýhodnějších sňatků z hlediska finančního či společenského, nýbrž z toho praktického, kdy „*byla uznána zachovalost a pilnost u dívky za věno nejlepší*.“¹²⁵ Tuto myšlenku Světlá promítá také do své literární tvorby, ve které pracuje s postavou hrdinky schopné a pracovité, která je skvělou hospodyní. Tyto tendence vidíme kupříkladu v jejím románu *Kříž u potoka*¹²⁶ u hlavní hrdinky Evičky.

Zdůrazňuje dobu, která ještě nebyla protkána industrializací, kde lidské ruce ještě nebyly nahrazeny stroji. Tato doba pro ni představuje období, kde ještě bylo možno se činit v ručních pracích a pomáhat rodině, a tudíž daný přístup k ženám nepředstavoval takový problém. „*Jindy ovšem, kdy se v domácnostech měšťanských vše vyrábělo, chléb pekli, mýdlo vařilo, svičky lily, plátno předlo, ba i tkalo atd., tu nalézala ne jedna ale i více pilných dcer dostatečného zaměstnání [...] Ale teď, kdy se všechny tyto věci mnohem levněji kupují již hotové, nezbyvá dívkám jiné práce doma než trochu vaření, úklidu a hotovení oděvu*.“¹²⁷

Druhým pohledem na sňatky je snaha pomoci ženám, jež jsou vdovy či se jim nepodařilo provdat. Takovýmto ženám se nedostává přílišné pomoci a šance na změnu života je mizivá. Právě z tohoto důvodu se Světlá snaží přiblížit promarněné životy takovýchto žen, které by mohly být prospěšné společnosti a nemusely by jen čekat na to, s čím by případně mohly pomoci. Řešení opět nachází ve vzdělání a pracovních možnostech.

Světlá se v pojetí vztahu ženy a muže nesnaží hledat viníka a oběť. Uvědomuje si, že dobové nastavení je v jistých ohledech náročné také pro muže, a to primárně z hlediska zaopatření budoucí ženy a potomků. Především však na tuto problematiku pohlíží z perspektivy žen, protože žena se dle Světlé nemůže realizovat, pracovat a vzdělávat se, což zapříčiňuje nejen starosti daných žen, nýbrž především nadbytečné finanční starosti pro jejich rodiny. Problematika neprovdaných žen a vdov byla

¹²³ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 48.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ SVĚTLÁ, Karolina: *Kříž u potoka*. Praha 2018.

¹²⁷ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I*. Květy, 2, 1867, č. 6, s. 49.

předmětem velkých snah Světlé o společenskou změnu. Hlavní příčinu všech společenských problémů, a to zejména těch partnerských, shledávala v absenci vzdělávání žen. Hlavním problémem je, že se žena nezaopatří, a pokud je tohoto neschopna či jí to není umožněno, začíná docházet ke sňatkové politice, protože není jiné možnosti, jak si zlepšit své postavení. Světlá poukazuje na pomyslný kruh, který se točí stále dokola a nemá východiska. Jediným řešením je snaha o razantní změnu smýšlení v ženské otázce.

3.4 Zdraví žen

Problematika horšího zdravotního stavu dívek a žen je tématem, které Světlá představuje ve své tezi *O vychování ženy*, a to konkrétně ve druhé části¹²⁸ a okrajově v části třetí.¹²⁹ Věnuje se myšlence nedostatečné fyzické aktivity u žen, která má dle Světlé za následky vyšší míru onemocnění a zdravotních problémů. V textech Karoliny Světlé se budu snažit najít odpověď na tyto otázky: Co bylo dle Světlé příčinou špatného zdravotního stavu u žen? Souvisel horší přístup žen k tělovýchově a sportu s tímto problémem? Jaké je dle Světlé řešení tohoto problému? Problematika zdravotního stavu u žen stojí spíše na pozadí úvahových článků Světlé, ale přesto propojuje problematiku, které jsou pro autorku významné jako například vzdělávání žen, partnerské vztahy či role matky. Právě z tohoto důvodu sledávám za důležité představit její názory v tomto tematickém okruhu.

S pojetím ženy jakožto člověka se slabší tělesnou schránkou se setkáváme až do první světové války. Ženám bývala přisuzována méněcennost jak duchovní, tak také tělesná. Na tomto základu docházelo k argumentaci, proč žena nemůže být platnou v soudobých čistě mužských disciplínách, jakými byly politika, administrativa či věda. Tato údajná méněcennost byla důvodem, proč bylo pole působnosti omezeno pouze na domácnost a také proč ženy nemají ba dokonce nepotřebují hlubší vzdělání. Nepatří na střední školy a už vůbec ne na univerzity.¹³⁰

Představy o slabém duchu a těle ženy stály často na tvrzení nejen veřejnosti, ale také lékařů. Ty se názorově setkávaly s tím, že je žena v podstatě celý svůj život nemocná. Za nemoc bylo považováno období menstruace, těhotenství a porody. Souhrnně můžeme říci, že šlo o období mezi dívčím dospíváním a menopauzou. Společností přijímané jako zdravé byly tedy dívky před první menstruací a staré ženy, což však v očích mužů nebyly ženy v pravém slova smyslu.¹³¹

V představě, že žena je nevléčitelně nemocná, utvrzoval také fakt, že v 19. století byla ženská úmrtnost vyšší než mužská.¹³² Tato skutečnost je však přisuzována tomu, že v mnoha evropských zemích až do počátku 20. století fungovala pravidla a zvyklosti, která zajišťovala mužům lepší životní podmínky. Toto se projevovalo ve

¹²⁸ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 55-58.

¹²⁹ SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

¹³⁰ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 130-131.

¹³¹ Tamtéž, s. 131.

¹³² Tamtéž.

výživě, hygieně, styku s nakažlivými nemocemi a v přístupu k léčbě a péči.¹³³ Nemůžeme tedy hovořit o „přirozené slabosti“, nýbrž o vědomém zanedbávání již od narození v závislosti na pohlaví.¹³⁴

Ideálně vychovaná dívka měla trávit čas doma. Její čas měla vyplňovat práce v domácnosti a pokud ne, měla být sehnutá nad ručními pracemi či knihou a klavírem, ale to bylo tím lepším méně častým případem. Tento životní styl měl za důsledek bledost, ochablé svalstvo, nechutenství a častou bolest hlavy. Migréna byla brána jako ženská nemoc a byla označována jako onemocnění špatně fungující či nevyužité dělohy.¹³⁵

Strava tvořila jeden z problémů, který způsoboval nedostatečné ženské zdraví. Karolína Světlá se nechala slyšet: „*Co musí mít muž za den toho piva a masa a co tabáku a cigár, než mu je život možný? Co musí mít jiných dráždivel, chce-li duševně něco vyvést? Pohlídněte na ženu – trochu kávy, skýva chleba s máslem, a ona je úplně spokojena, syta a šťastna.*“ Kolem ženské stravy kolovalo také mnoho pověr, kupříkladu ta, že by žena neměla jíst červené maso.¹³⁶

Karolína Světlá pohlížela na horší zdravotní stav u žen jako na problém, který se prolíná v dalších problematikách, jakými jsou partnerské vztahy, zanedbávání domácnosti a role ženy coby hospodyně. Dále ve špatném vzdělávání v tělovýchově a v možnostech sportovat.

V problematice špatného zdraví u žen se budu zaměřovat na tato témata:

1. Špatný zdravotní stav v závislosti na nedostatečném přístupu a možnostech, které mají ženy
2. Nedobrá zdravotní stav, jenž je způsoben vlastním zapříčiněním

První z příčin špatného zdravotního stavu vidí Světlá v samotném uzpůsobení života ženy, kdy žena primárně funguje v domácnosti. Kritizuje to, že žena netráví čas venku. Nedostává se jí tolik kvalitního jídla jako například muži. Poukazuje na to, že zdraví ženy je vždy upozaděno ve prospěch druhých. Pro Světlou zdravotní stav jako takový představoval také možnou překážku ve fungujícím partnerském vztahu, kdy

¹³³ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*, s. 42.

¹³⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 131.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž, s. 132.

nezdravá žena ovlivní také denní život mužův. Domnívala se, že žena, která je nezdravá, nemůže do rodinného života přinést nic povzbudivého. „*Churavá žena stane se však brzo břemenem nejen sobě, ale i muži a není pak věru čemu se divit, hledá-li manžel zábavy a zotavení po denních svízlech v hostincích, podobá-li se dům jeho stále nemocnici.*“¹³⁷

Důraz klade literátka na problém pojetí dobrého zdravotního stavu pouze na to, zda se člověk líbí či ne, přitom zdravotní stránka je dle Světlé opomíjena. Ženské tělo bylo oslabováno také porody, které když se přidaly k nedostatečné výživě, mizivému pobytu venku, domácím pracím a starosti o děti, tak tvořily penzum problémů, které způsobovaly dřívější úmrtí žen.¹³⁸ „*Vždyť se jen učily, aby se líbily a nikoli, aby prospívaly. Jsou snad tak fysicky statny, že jim je hračkou odchovat několik dětí? Nepřirozený způsob života, nedostatek pohybování v čerstvém vzduchu, špatně volená potrava jest příčinou, že unaví jedno neb dvě děti mladou paní obyčejně tak velice, že následkem toho zhusta po celý svůj život churaví.*“¹³⁹ Zároveň však nemůžeme říci, že by porody byly hlavním důvodem větší úmrtnosti žen. Historičtí demografové udávají, že tuto bilanci způsobovalo zhoršení zdravotního stavu žen v řadě průmyslových a zemědělských oblastech.¹⁴⁰

Velký problém, na který Světlá míří, je nedostatek sportovních aktivit pro ženy. Po téměř celé 19. století byly sportovní aktivity chápány jako mužské, a to včetně tělovýchovy. Z vědního prostředí, jež bylo zejména maskulinní, se odvolávalo na klasické genderové stereotypy. Zaznívaly již dříve zmíněné názory, že je žena věčně nemocnou, křehkou a slabou. Opět nemůžeme generalizovat, protože v britském prostředí existovaly už na přelomu 18. a 19. století ženské závody v běhu, které byly součástí lidových slavností. I tato výjimka však zaznamenala úpadek, protože se během druhé poloviny 19. století začal akcentovat důraz na genderové role a vymezení ženského pole působnosti.¹⁴¹ Vlivem medicíny viktoriánské doby došlo k osvobození těla muže, ale také k sešňorování toho ženského, což platilo pro celou střední Evropu.

¹³⁷ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 56.

¹³⁸ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 132.

¹³⁹ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 56.

¹⁴⁰ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*, s. 43.

¹⁴¹ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, s. 394.

Došlo také ke změnám u tělesných aktivit. Toto pronikání v první polovině 19. století ze šlechtického do měšťanského prostředí se týkalo jen chlapců či mužů.¹⁴²

Autorka se vyjadřuje k problematice nerovnoměrného přístupu k tělovýchově. Kritizuje to, že dívky nemají možností trénovat svá těla. Docházelo k prosazování tělovýchovy, ale pouze u chlapců.¹⁴³ „*Tělocvik a plování provozují jen hoši, jako by byla síla a zdraví pro ženštinu jen luxusem.*“¹⁴⁴ Při snaze rozšířit cvičení a tělesné aktivity mezi ženy bylo naráženo na mnoho předsudků. Lékaři a autoři didaktických spisů považovali za nevhodné, aby ženy cvičily na náradí, a doporučovali spíše chůzi a dlouhé procházky.¹⁴⁵ U některých lékařů se objevily poměrně benevolentní názory, kdy byl akceptován tanec, ale pouze pokud se neprotahoval do ranních hodin či se taneční zábavy nekonají v prostředí nedobré pro zdraví. Toto nezdravé prostředí mohla znamenat kupříkladu místa se špatným přísunem čerstvého vzduchu či otevřeným světlem. Také nebylo vhodné se tanci věnovat během menstruace, těhotenství a kojení. Postupně se portfolio možných sportovních disciplín rozšiřovalo například o koupání či o tzv. klouzání neboli bruslení.¹⁴⁶

Pro tělovýchovu bylo významným milníkem založení Sokola v roce 1862. Ten měl plnit úlohu tělovýchovnou při budování moderního českého národa. Několik měsíců po založení Sokola bylo jeho spoluzakladatelem Jindřichem Fügnerem navrženo, aby byl cvičební sál zpřístupněn pro dívky. Nejprve to bylo umožněno pouze dívkám do patnácti let, protože dívky starší byly brány jako dospělé a jejich údělem bylo se připravovat na roli manželky a potenciální matky. Z tohoto důvodu bylo nepřipustné, aby svůj volný čas trávily na cvičeních, která vedli muži. Tento krok měl za cíl budovat roli ženy, jež bude příkladnou vlastenkou. Těchto cvičení se účastnily zejména dcery vlasteneckých rodin.¹⁴⁷

S myšlenkou tělovýchovy pro dívky souzněla také sestra Světlé Sofie Podlipská, která se stala starostkou *Tělocvičného spolku paní a dívek pražských*, jenž

¹⁴² LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 268.

¹⁴³ LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, s. 394-395.

¹⁴⁴ SVĚTLÁ, Karolína: *O vychování ženy II*. Květy, 2, 1867, č. 7, s. 56.

¹⁴⁵ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 268.

¹⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 147.

¹⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 269-270.

vznikl v roce 1869. Hlavním posláním spolu bylo propagovat tělocvik mezi mladými dívkami z prostředí pražských obecných a měšťanských škol. Kolem propagace ženské tělovýchovy se objevilo spousta negace a podpory se nedostalo ani z prostředí sportovního od mužů-sokolů. Argumenty proti ženskému sportu byly založeny na obavách, že se z žen stanou svalnaté mužatky, a v neposlední řadě také to, že nejsou schopné dostat takové disciplíně, která náleží členům Sokola či jejich hašteřivé povahy.¹⁴⁸ Vlnu nevole, která se nesla kolem spolku, způsobily obavy, že dívky připraví o jejich přirozený půvab či to, že tělocvik škodí ženskému organismu a je nebezpečný pro budoucí těhotenství. I přesto došlo k prosazení vzniku ženského tělovýchovného spolku, a to zejména díky tomu, že se opíral o Sokol, kterého se považovalo, a dále proto, že došlo ke schválení ženského cvičení některými lékaři.¹⁴⁹

Propojení vlasteneckých zájmů a sportovních aktivit podpořil rostoucí zájem o českou turistiku. Karolina Světlá se zmiňuje ve své korespondenci sestře Sofii Podlipské o výstupu na Ještěd v srpnu 1955. V šedesátých letech na turistiku navázaly poutě na různá památná místa. Devadesátá léta umožnila ženám být aktivními v cyklistice, protože vysoká kola vystřídal „rover“.¹⁵⁰

Koncem 19. století byl již sport vnímán jako běžná součást života ženy – zejména pro ženy a dcery představoval zábavu akceptovanou společností. Stále se však udržovala jedna zásada, a to ta, že sportem nesměla utrpět újmu jejich cudnost a ženskost. Sportem a tělovýchovou byla akcentována vlastenecká rétorika. Došlo k prolomení stereotypu, že je žena tělesně slabá. Zároveň se díky sportu začala opouštět od výhradního nošení šatů a sukní. Bezpochyby jde o jeden z velmi důležitých pilířů na cestě ženy za zrovnoprávněním práv mezi mužem a ženou.¹⁵¹

Druhým problémem, který Světlá jen stroze představuje, je vznik zdravotních problémů na základě žen, které si emancipaci vykládají nesprávně. U tohoto tématu se nezaobírá pouze zdravotním stavem, ale dotýká se taky problematiky recepce emancipace u mužů. Světlá kritizuje ženy, které se rozhodly emancipaci pojmout po svém a které ve chvíli, kdy získali nějaké penzum vědomostí, přestaly plnit svůj hlavní úděl. Pro Světlou i přes všechno vzdělání zůstává nadále nejdůležitější role matky.

¹⁴⁸ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, s. 148-149.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 149.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 150.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 152.

„Jakmile si ženština přisvojí několik drobtů vědění, není s ní skutečně k vydržení, pořád se se s nimi musí skvíti, pořád si žádá za ně obdivu“¹⁵²

Světlá poukazuje na to, že ženy si často mohou samy za to, že je emancipace vnímaná a přijímaná špatně. Ženy dle autorky zpychly a s novými možnostmi již nepovažují mateřství a domácí práce za něco pro ně dostačujícího. *„Považuje vedle toho starost o domácnost hluboko pod svou důstojností, vaření, uklízení, pečování o čistotu za zaměstnání naprosto nedůstojné.“¹⁵³*

Právě zde autorka vidí problém, protože ve chvíli, kdy se žena nebude dostatečně věnovat tomu nejdůležitějšímu, tedy správnému fungování rodiny a domácnosti, začne to mít vliv také na zdravotní stav nejen ženy, ale také její rodiny, což je dle Světlé nepřipustné. *„A přec je příprava jídel, úprava bytu, péče o domácí pořádek věcí před důležitou, neboť na ní závisí nejen zdraví rodiny, ale i namnoze vývoj její duševní. Špatně připravená jídla kazí žahudek, špatný vzduch v pokojích krev; mnohá choroba jde v zápětí nedbalosti takové a působí neblaze i na povahu těch, když ji zakusí.“¹⁵⁴*

Kapitola věnující se zdraví žen zobrazuje myšlenky Karoliny Světlé, která tento problém propojila s dalšími tématy. Hlavní problém viděla v nemožnosti upevňovat zdraví žen formou tělovýchovy a sportu obecně. Tento problém je opět úzce spjat s otázkou, jež Světlá vyzdvihuje, tedy s otázkou vzdělání, které nebylo rovné. Špatný zdravotní stav také připisuje špatnému fungování žen pouze ve vnitřních prostorech. Autorka však problém nevidí pouze v okolnostech kolem žen, ale poukazuje také na špatný přístup samotných žen ke zdraví, které svým chováním emancipaci spíše škodí, než že by ji povzbuzovaly.

¹⁵² SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III*. Květy, 2, 1867, č. 8, s. 68.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo vymezit ve vybraných úvahových textech Karoliny Světlé hlavní myšlenky a názory, kterými pohlížela na emancipaci žen. Po již provedené analýze mohu shrnout své poznatky a zodpovědět badatelské otázky, jež jsem si položila v úvodu této práce.

Obecně lze konstatovat, že Karolina Světlá ve svých textech pracuje s mnoha aspekty lidského života. Akcentována je svébytnost ženy, ale mnohdy překvapivým dojmem mohou působit pasáže, ve kterých klade důraz na chlapce a muže. Autorka ve svých textech míří ke vzdělávání. Všechny argumenty, které společnosti předkládá, mají společný bod právě v onom vzdělávání. Nelze však vždy hovořit o vzdělávání čistě školním. Světlá spíše inklinuje ke všeobecnému rozhledu a k tomu, aby žena mohla být připravená pro budoucí roli matky.

Jednou z mých badatelských otázek byla snaha mířit mou prací na okruhy, které nejsou tak často akcentovány ve spojitosti s Karolinou Světlou. Snažila jsem se pracovat s menšími textovými částmi daných článků, jež se explicitně nezaobírají tématy často rozebíranými. Během své práce jsem těchto témat našla hned několik.

Téma, které je často zmiňováno, je téma mateřství a obecně role ženy ve společnosti a v domácnosti. V tomto tématu jsem se snažila najít informace, jež nejsou těmi všeobecně známými pro veřejnost, ale které stojí spíše v pozadí této problematiky. Za zajímavé považuji snahu Karoliny Světlé o praxi mladých dívek – budoucích matek v různých ústavech, kde se vyskytují děti. Mohu říci, že Světlá nadále akcentuje roli matky, ale snaží se dojít ke zlepšení soudobého stavu povědomí o mateřských povinnostech.

Jedním z nejnosnějších témat se stala žena a svět literatury. Toto téma považuji za nejpřínosnější. Zároveň v tomto tématu vidím potenciál pro možné pozdější zkoumání. Světlá poukazuje na vztah ženy a literatury zejména v kontextu předsudků. Toto byla jediná z částí, u níž jsem zaznamenala vývoj u autorky. Rozdílný byl přístup v práci z roku 1867 a z roku 1889. Tyto rozdílné pohledy zaznamenávají pokrok, který společnost ušla. Ve starším textu musela autorka obhajovat právo ženy na to číst a vyvracet názory na nemravnost literatury, kdežto v mladším textu se již Světlá věnuje obsahu a sdělení knih. Své myšlenky velmi posouvá k vlastenecké otázce. Už nemusí obhajovat to, že ženy chtějí číst, nýbrž to, co je obsahem knih.

Vztah muže a ženy je tématem, které je velmi komplexní. Světlá se ve vybraných textech soustředí na vše od sňatku až po starost o neprovdané ženy či vdovy. Právě starost o ženy, které zůstaly jako přítěž své rodině, je jedno z témat, kde se autorka snažila poukázat na sociální problém, jenž je potřeba řešit. Pro ni je výchozím bodem opět vzdělání a snaha se seberealizovat, protože tím žena dle Světlé přispěje nejen sobě, ale také rodině.

Posledním tématem, jemuž jsem se věnovala, je zdravotní stav žen. Bádala jsem nad tím, co je pro Světlou příčinou špatného zdravotního stavu. Autorka vidí základní problém v nedostatečné tělovýchově a v přístupu ke sportu a k venkovním aktivitám. Toto téma je ve vybraných textech pouze krátce zmíněno. To byl jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla toto téma vyzdvihnout a poukázat na to, jak špatný vliv mohl mít nedostatečný pohyb venku. Zároveň však toto téma propojilo více okruhů, jimiž se Světlá zabírala. Řešila otázku tělesné výchovy ve školách, čímž propojila sport se vzděláváním. Dále svými texty o zdraví zprostředkovala náhled na opakující se nerovný přístup vůči mužům a ženám

Ráda bych také vyzdvihla přístup Světlé k daným problematikám. U autorky bych vyzdvihla velmi kritický přístup nejen k mužům, ale také k dívkám a ženám, které dle Světlé spíše podkopávají budoucnost ženské emancipace. Literátka je nevychvaluje a předkládá jejich chyby. Text je vždy psán dvojsečně a přináší vhled do myšlenkových proudů Karoliny Světlé.

Texty obsahly mnoho dalších témat, která však již nejsou v kapacitě této práce. K vynechaným tématům můžeme řadit kupříkladu recepci emancipačních snah ve společnosti či sexualitu.

PŘEHLED VYUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách I.* Květy, 2, 1867, č. 5, s. 58-59.

SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách II.* Květy, 2, 1867, č. 7, s. 81-82.

SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách III.* Květy, 2, 1867, č. 8, s. 96.

SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách IV.* Květy, 2, 1867, č. 9, s. 106-107.

SVĚTLÁ, Karolina: *Listy ženám o ženách V.* Květy, 2, 1867, č. 10, s. 119-120.

SVĚTLÁ, Karolina: *Několik slov o významu literatury.* Kalendář paní a dívek českých na rok 1889, 2, 1889, s. 18-21.

SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy I.* Květy, 2, 1867, č. 6, s. 47-50.

SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy II.* Květy, 2, 1867, č. 7, s. 55-58.

SVĚTLÁ, Karolina: *O vychování ženy III.* Květy, 2, 1867, č. 8, s. 67-70.

SVĚTLÁ, Karolina. *Z literárního soukromí a drobné práce.* Praha 1904.

ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí I. Vzpomínky. Paměti. Literární dokumenty.* Praha 1959.

ŠPIČÁK, Josef (ed.): *Z literárního soukromí Karoliny Světlé* In: *Z literárního soukromí II. Korespondence.* Praha 1959.

Literatura

BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. Hradec Králové 2011.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ – Dana: *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha 2010.

BĚLOHOUBKOVÁ, Anna: *Genderové role a stereotypy ve Vesnickém románu Karoliny Světlé*. Brno 2020 (bakalářská práce).

BRŮJOVÁ, Pavlína: *Emancipační ideje českých spisovatelek 19. století (Světlá, Krásnohorská, Nováková)*. Plzeň 2012 (diplomová práce).

BUREŠOVÁ, Jana: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001.

ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice 2006.

HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999.

KOHOUTOVÁ, Jitka: *Býti ženou. Sofie Podlipská v síti rodinných a genderových vztahů*. Olomouc 2021 (disertační práce).

LENDEROVÁ, Milena, *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*. Praha 2007.

LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha 2002.

LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. 2. vyd. Praha 2016.

LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2017.

LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

LIDMILOVÁ, Linda: *Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Tereza Nováková: ženská problematika v próze a veřejné činnosti českých spisovatelek*. Plzeň 2010 (diplomová práce).

SOJKOVÁ, Michaela: *Srovnání ženských postav v díle Karoliny Světlé a Terezy Novákové*. Brno 2012 (bakalářská práce).

URBANOVÁ, Diana: *Dobová recepce díla Karoliny Světlé*. Olomouc 2019 (bakalářská práce).

ŽOUŽELKOVÁ, Michaela: *Typologie ženských postav v románovém díle Karoliny Světlé – Vesnický román*. Hradec Králové 2010 (diplomová práce).

RESUMÉ

Název práce: Ženská emancipace očima Karoliny Světlé

Název práce anglicky: Women's emancipation from the perspective of Karolina Světlá

Autor: Markéta Musialková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

Pracoviště: Katedra historie Univerzity Palackého v Olomouci

Počet stran: 52

Počet příloh: 0

Anotace: Tato práce se zabývá emancipačními tendencemi Karoliny Světlé – české spisovatelky z období 19. století. Sleduje její úvahové články ze 60. let 19. století. Práce je rozdělena do třech částí. První část se věnuje nastínění vývoje ženské emancipace v 19. století. Druhá část se soustředí na osobnost samotné Karoliny Světlé. Třetí část je stěžejním bodem mého bádání nad touto problematikou – přináší analýzu autorčiných myšlenek a názorů týkajících se emancipace žen. Zde jsou myšlenky Světlé rozděleny do čtyřech okruhů na základě tematiky jejích článků. Těmito tématy jsou: žena jako matka, vychovatelka a učitelka, žena a svět literatury, vztah muže a ženy a zdraví žen. Závěrečná část práce shrnuje výsledky a poznatky analýzy a zodpovídá badatelské otázky položené v úvodu.

Klíčová slova: Karolina Světlá, emancipace žen, české země, 19. století, literatura, vztahy, neprovdané ženy, vdovy, vzdělání, ženské zdraví, sport pro ženy

Annotation: This thesis deals with the emancipatory tendencies of Karolina Světlá, Czech 19th century writer. It follows her reflection articles from the sixties of the 19th century and it's divided into three parts. The first one focuses on the development of women's emancipation in the 19th century. The second part concentrates on Karolina Světlá as a personality and the third and crucial part of the research presents an analysis of the author's thoughts and opinions regarding the emancipation of women. The analysis works with the author's thoughts being divided into four different sections according to the topics of Světlá's articles, which are women as mothers, governesses and teachers, women and the world of literature, the relationship between man and woman, and women's health. The concluding part of the thesis summarizes the results of the research and answers the research questions posed in the introduction.

Key words: Karolina Světlá, women's emancipation, Czech lands, 19th century, literature, relation ships, unmarried women, widows, women's education, women's health, sport for women